

Nr 212.

Godkänd av första kammaren den 11 juni 1946.

Godkänd av andra kammaren den 11 juni 1946.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945.

(Statsutskottets utlåtande nr 155.)

Till KONUNGEN.

Efter prövning av vad riksdagens nästlidet år församlade revisorer rörande verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945 uti avgiven berättelse anmält samt vederbörande verk och myndigheter uti däröver avgivna förklaringar hos Kungl. Maj:t andragit, får riksdagen i nedannämnda ärenden anföra följande.

1:o)

Jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna.

Under justitiedepartementet, § 1, ha revisorerna påtalat vissa brister med avseende å ledningen av och kontrollen över jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna (Del I, s. 2—6).

Arbetsdriften vid fångvårdsanstalterna ledes av styresmannen för vederbörande anstalt. Vid sin sida har styresmannen assistenter. I fråga om jordbruksassistent har föreskrivits, att han bör vara teoretiskt och praktiskt utbildad jordbrukare. Anslag brukar beviljas årligen till ett jordbrukstekniskt biträde för vissa fångvårdsanstalter. Under det att verkstadsdriften vid fångvårdsanstalterna i administrativt hänseende lyder under arbetskontoret inom fångvårdsstyrelsens kameralbyrå, lyder jordbruksdriften direkt under kameralbyrån.

Resultatet av jordbruksdriften vid ifrågavarande anstalter utvisar, enligt av revisorerna framlagda siffror, för budgetåren 1942/43 och 1943/44 ett överskott av omkring 51 000 respektive 20 000 kronor samt för budgetåret 1944/45 ett underskott av cirka 12 000 kronor.

Specialbokföringen rörande jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna handhaves av Sveriges lantbruksförbund, som budgetårsvis utarbetar särskild driftanalys angående jordbruksdriften vid varje anstalt. I anslutning därtill ha utarbetats uppgifter angående de olika anstalternas lantbrukskapital under budgetåren 1942/43—1944/45 ävensom angående förräntningsprocenten av nämnda kapital. I fråga om dessa uppgifter hänvisas till del I s. 5.

Revisorerna hava gjort följande allmänna uttalande.

Av den verkställda utredningen synes framgå, att jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna i allmänhet icke uppvisat tillfredsställande resultat. Under budgetåret 1944/45 hava flera anstalter till och med redovisat förlust. Ehuru resultaten av dessa anstalters jordbruksdrift skäligen icke kunna helt bedömas efter resultaten vid jordbruk av motsvarande art och omfattning, giva dock de anförda siffrorna anledning till antagande, att avsevärt förbättrade förhållanden skulle kunna genom rationell drift uppnås även vid fångvårdsanstalterna.

Medan en central ledning och tillsyn över verkstadsdriften vid fångvårdsanstalterna torde vara tillfredsställande anordnad genom fångvårdsstyrelsens arbetskontor, synes i fråga om jordbruksdriften vid dessa anstalter med nuvarande ordning visserligen en jordbruksteknisk kontroll förekomma men icke av den art och omfattning, som enligt revisorernas mening är tillräcklig. Därest fångvården vid ett framtida genomförande av den nya straffverkställighetsreformen kommer att alltmera organiseras i öppna anstalter, får jordbruksdriften vid dessa ökad betydelse. Strafflagberedningen har även i sitt den 14 november 1944 avgivna betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. bland annat framhållit, att det för att förslaget till en mera öppen fångvård med ökad koloniverksamhet skulle kunna genomföras vore en nödvändig förutsättning, att fångvårdsstyrelsen hade en sådan organisation, att den kunde taga nödiga initiativ och utöva en effektiv ledning på förevarande område. I detta sammanhang må även framhållas, att det inom finska fångvården, där fångarnas utarbeten ha en betydande omfattning, finnes anställd en särskild jordbruksinspektör för hela landet.

Revisorerna, som under § 15 i sin berättelse i samband med jordbruks- och verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen och alkoholistanstalterna uttalat sig för att verksamheten vid dessa anstalter ställdes under sakkunnig kontroll, vilja framhålla önskvärdheten av att även fångvårdsstyrelsen tillförsäkras sakkunskap av den art och omfattning, som kan anses erforderlig för vinnande av en effektiv central ledning och kontroll över jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna.

Yttranden ha avgivits av *fångvårdsstyrelsen* och *statens sakrevision* (Del II, s. 1—7).

Fångvårdsstyrelsen har framhållit, att de av revisorerna åberopade bokföringsresultaten av fångvårdens jordbruksdrift icke i samtliga fall kunde anses representativa för det ekonomiska utbytet. Styrelsen har förklarat sig icke kunna dela revisorernas mening, att jordbruksdriften i allmänhet icke uppvi-

sade tillfredsställande resultat. Styrelsen hyste emellertid den uppfattningen, att driftresultatet borde kunna förbättras efter hand som vissa gjorda grundförbättringar lämnade avkastning. Härjämte erfordrades emellertid att fångvårdsstyrelsen erhöle möjlighet att öva effektivare tillsyn över jordbruksdriften. Med den omfattning, som fångvårdens jordbruk fått under de senaste åren, och med den utveckling på detta område, som förestode, komme jordbruksdriften att bli en med verkstadsdriften likställd arbetsgren. Det syntes därför vara lämpligt, att jordbruksdriften ställdes under inseende av fångvårdsstyrelsens arbetskontor, som redan handhade den centrala ledningen av och tillsynen över verkstadsdriften. Arbetskontoret borde emellertid förstärkas med en befattningshavare, som under byrådirektörens inseende kunde helt ägna sig åt tillsyn över fångvårdens jordbruksdrift. Denne befattningshavare borde äga teoretisk utbildning vid någon av jordbrukets lägre undervisningsanstalter och därjämte goda vitsord som jordbrukstjänsteman. Härutöver vore styrelsen alltjämt i behov av särskild sakkunskap i jordbruksfrågor, tillgodosedd liksom hittills genom att till styrelsen fortfarande vore knuten ett jordbrukstekniskt biträde.

Sakrevisionen har framhållit vanskligheterna att vid en driftsform som den här förevarande anlägga synpunkter av gängse företagsekonomisk art. Förhandenvaron av en viss arbetsstyrka, som måste sysselsättas i jordbruket, försvårade högst väsentligt möjligheterna att åstadkomma förbättrat driftsresultat genom sedvanliga rationaliseringsåtgärder.

Sakrevisionen har vidare anfört bland annat följande.

Det torde icke kunna bestridas, att, såsom av revisorerna framhållits, fångvårdens jordbruk lämna ett otillfredsställande ekonomiskt resultat. Sakrevisionen vill i detta sammanhang framhålla, att till fångvårdsstyrelsen enligt kungl. brev den 21 november 1924 är knuten en särskild sakkunnig i frågor rörande teknisk jordbruksledning vid fångvårdsanstalter, där odlingsarbeten förekomma. Enligt vad sakrevisionen inhämtat från fångvårdsstyrelsen hänskjutas till den sakkunnige större ärenden berörande lantbruksdriften, såsom inköp av egendomar och djur samt upptagande av nya rörelsegrenar. I mindre omfattning företager även den sakkunnige inspektioner av fångvårdsanstalternas jordbruk. Den verksamhet den sakkunnige sålunda har att utöva synes sakrevisionen icke vara av den omfattning och av den art, att vederbörande jordbruksförvaltningar härigenom kunna erhålla den kontinuerliga ledning, som synes vara erforderlig för att hålla jordbruksdriften på en tidsenlig och ur olika synpunkter tillfredsställande nivå. Med hänsyn härtill finner sakrevisionen i likhet med revisorerna, att ytterligare åtgärder äro önskvärda för att åvägabringa en förstärkning av den centrala ledningen för jordbruksdriften inom fångvården. En förutsättning för att med den ifrågasatta åtgärden avsett resultat skall ernås är dock, att den på respektive anstalter verksamma lokala arbetsledningen äger tillräcklig kompetens och erfarenhet för att i praktiken verkligen omsätta de anvisningar, som kunna komma att utgå från den centrala jordbruksledningen hos tillsynsmyndigheten.

Såsom ovan nämnts försvårar förhandenvaron av en viss arbetsstyrka, som under alla förhållanden måste sysselsättas i jordbruksarbetet, vidtagandet av sedvanliga rationaliseringsåtgärder. Då i samband med den utbyggnad av

koloniverksamheten, som torde komma till stånd vid övergången till en mera öppen fångvård, viss utjämning av den nuvarande disproportionen mellan tillgänglig och erforderlig arbetskraft förefaller sannolik, synas sakrevisionen framdeles ökade möjligheter komma att uppstå för rationaliseringsåtgärder i berörda hänseenden. Även med hänsyn härtill tala enligt sakrevisionens mening skäl för en förstärkning av den centrala ledningen inom fångvårdsstyrelsen i vad angår jordbruksdriften.

Sakrevisionen vill slutligen framhålla, att de problem, som föreligga beträffande fångvårdens jordbruk, jämväl äro för handen för andra myndigheter, som vid dem underlydande anstalter bedriva lantbruk, såsom socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Med hänsyn härtill synes det sakrevisionen kunna ifrågasättas, att nämnda verksamhet vid sålunda ifrågakommande anstalter ställes under gemensam tillsyn i förevarande hänseenden.

Av vad i ärendet förekommit vill det synas som om det ekonomiska resultatet av fångvårdens jordbruk icke är tillfredsställande. Även om här avsedda verksamhet icke enbart får bedömas ur ekonomisk synpunkt är det uppenbart, att driften bör så ordnas att den under hänsynstagande till dess speciella karaktär lämnar största möjliga avkastning. Härutinnan synas alla möjligheter icke hava tillvaratagits. Vid en övergång i större omfattning till en öppen fångvård kan förväntas, att jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna får större betydelse än nu. Det framstår därför som angeläget, att problemet om den ur ekonomisk synpunkt lämpligaste organisationen och ledningen av fångvårdens jordbruksdrift ägnas särskild uppmärksamhet.

Riksdagen får därför anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övertäggande åtgärder i angivna syfte.

2:o)

Försvarets tjänstebostäder.

Under försvarsdepartementet, § 2, ha revisorerna påtalat vissa differenser beträffande hyresersättningarna för försvarets bostäder (Del I, s. 7—15).

Den i statlig regi genomförda produktionen av bostäder för den vid försvarsväsendet anställda personalen är väsentligen av två slag, nämligen å ena sidan tjänstebostadsbebyggelse i egentlig mening, som avser att frambringa bostäder, upplåtna med bostadstvång, och å andra sidan anskaffning av egna hem eller hyreshus. Enligt de riktlinjer, som i samband med inrättandet år 1943 av försvarets bostadsanskaffningsnämnd godtagits av statsmakterna, skall i princip uppförande av tjänstebostäder i egentlig mening ske genom försorg av vederbörande militära förvaltningsorgan, medan övriga för försvarets personal avsedda bostäder skola tillhandahållas genom bostadsanskaffningsnämndens försorg. I fråga om fastighetsförvaltningen gäller, att densamma omhänderhaves beträffande tjänstebostäder i egentlig mening för varje försvarsgren av vederbörande militära förvaltningsorgan samt i övrigt av bostadsanskaffningsnämnden.

Beträffande tjänstebostad gäller enligt 47 § 2 och 3 mom. militära avlöningsreglementet (nr 1939: 275), jämförda med 24 § 1 mom. och 40 § 1 mom. militära icke-ordinariereglementet (nr 1939: 276) samt 19 § 1 mom. manskapsavlöningsreglementet (nr 1940: 652), att ersättning för beställnings-(befattnings-)havare anvisad sådan bostad, däri inbegripen, i förekommande fall, gottgörelse för centraluppvärmning eller för tillhandahållande av möbler, ävensom för planteringsland eller annan förmån, som följer med bostaden, bestämmes med hänsyn till det pris, som å orten i allmänhet gäller för lägenhet, vilken beträffande storlek och bekvämlighet samt beskaffenhet i övrigt kan anses likvärdig med tjänstebostaden. Är tjänstebostad belägen å ort, där hyresmarknad, som kan tjäna till ledning vid ersättningens bestämmande, saknas, må i stället skäligen hänsyn tagas till det hyrestal, som för orten beräknats i samband med dyrortsgrupperingen. Kan överenskommelse rörande ersättningens storlek icke träffas mellan vederbörande myndighet och beställnings-(befattnings-)havare, som skall bebo lägenheten, hänskjutes frågan till statens bostadsnämnd. Över nämndens beslut i sådan fråga må klagan icke föras.

I fråga om hyressättningen å bostad i de av försvarets bostadsanskaffningsnämnd förvaltade byggnaderna gäller enligt föreskrift i 1 § e) av den för nämnden fastställda instruktionen (nr 1943: 230), att uthyrning av sådan bostad skall ske till marknadspris, i den mån Kungl. Maj:t ej annat medgiver.

I fråga om de grunder som av de centrala militära förvaltningsmyndigheterna tillämpas vid bestämmandet av hyresersättning för tjänstebostad är till en början att märka, att vid hyresavvägningen viss hänsyn toges till med bostaden som sådan förenade särskilda olägenheter. I sådant hänseende uppdelas bostäderna i två kategorier. I kvalitetshänseende indelas bostäderna i fyra klasser (1—4). Klassindelningen verkställes under hänsynstagande till *dels* bostadens golvyta, *dels* beskaffenheten i byggnadshänseende, *dels* förefintligheten av bekvämligheter och *dels* om bostaden på grund av läge och byggnadssätt är svår att uppvärma. Varje bostad åsättes ett grundpris beroende på den kategori och kvalitetsklass, densamma bestämmes tillhöra. Härvid användes med ledning av socialstyrelsens statistik rörande verkställda hyresräkningar — i förekommande fall beräknade s. k. hyrestal — för varje förläggningssort uppgjord grundpristabell.

Revisorerna erinra, att de militära myndigheterna som regel verkställa hyressättningen på basis av socialstyrelsens hyresräkningar i vad angår tjänstebostäder belägna å orter, där hyresräkning ägt rum. I ett mindre antal fall hade därvid 1928 eller 1933 års men i flertalet fall 1939 års hyresräkning tagits till utgångspunkt. Vid sistnämnda hyresräkning redovisades för de hyresräknade orterna bland annat medelhyran per år för lägenheter, uthyrda i öppna marknaden, varvid en uppdelning verkställdes med hänsyn till storlek och standard, i sistnämnda hänseende beträffande förekomsten av centralvärme och badrum. De hyressiffror, som framräknades, utgjorde ett medeltal för lägenheter av en och samma storleksordning. Emellertid innefattade samma

lägenhetsgrupp bostäder av varierande ålder och utrustning. Ehuru vid de militära myndigheternas hyressättning viss jämkning verkställdes med hänsyn till standarden, ville dock revisorerna erinra om att utvecklingen under 1930- och 1940-talen snabbt gått i riktning mot en höjd bostadsstandard, i det att lägenheterna i stor utsträckning kommit att utrustas med exempelvis badrum, kylskåp och andra moderna bekvämligheter. Såväl denna omständighet som byggnadskostnadernas väsentliga ökning under de senaste åren hade bidragit till att hyresnivån i nybyggda bostadsfastigheter blivit betydligt högre än i äldre hus. Emellertid torde hyresnivån i de hus, som uppfördes under förra delen av 1930-talet och tidigare, icke hava undergått någon mera betydande justering uppåt, varför de medeltal, som erhållits vid 1939 års hyresräkning, framstode såsom jämförelsevis låga. Av det anförda framginge, att en på socialstyrelsens ifrågavarande hyresräkning baserad hyressättning endast i ofullständig omfattning återspeglade den ovan antydda utvecklingen på bostadsmarknaden.

Beträffande bostadsanskaffningsnämndens hyressättning framhålla revisorerna, att nämnden anlitat statens byggnadslånebyrås sakkunskap och byråns statistiska material. Vid beräkning av bostadshyrorna i nyuppförda fastigheter utginge byrån i princip från 1939 års hyresnivå, d. v. s. hyresnivån i de hus, som uppfördes under år 1939. Nämnda statistik grundade sig på 1939 års hyresräkning. Dock hade byggnadslånebyrån genom kompletterande undersökningar kunnat beräkna hyresnivån i år 1939 uppförda hus, varjämte byråns statistik — i motsats till hyresräkningen — omfattade uppgifter rörande storleken av bostädernas golvytor.

Revisorerna hava infordrat vissa uppgifter angående hyressättningen å såväl tjänstebostäder som hyresbostäder, uppförda under och efter år 1938. Det sålunda införskaffade materialet avser följande förläggningssorter, nämligen Karlsborg, Såtenäs, Ljungbyhed, Luleå och Fårösund. Av en av revisorerna gjord sammanställning av dessa uppgifter (Del I, s. 12—14) framgår enligt revisorernas mening, att tjänstebostadshyrorna väsentligen understiga de av bostadsanskaffningsnämnden åsatta hyrorna. Revisorerna ha ytterligare framhållit, att fall torde förekomma, där jämväl hyresersättningen å vissa äldre tjänstebostäder finge anses stå i mindre god överensstämmelse med i vederbörande avlöningsreglementen angivna principer för beräkning av sådan hyra.

Revisorerna hava gjort följande allmänna uttalande.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att statsmakterna genom hyressättningens avpassning efter ortens hyrespris (marknadspriset) torde hava avsett att vinna en enhetlig och rättvis värderingsgrund vid upplåtande av bostäder till den vid försvaret anställda personalen. De införskaffade uppgifterna, som avse bostäder, uppförda under eller efter år 1938, åskådliggöra emellertid, att betydande differenser föreligga mellan av de centrala försvarsförvaltningarna fastställda hyresersättningar för tjänstebostäder och av bostadsanskaffningsnämnden åsatta hyror för bostäder i hyresfastigheter. Det vill därför synas, som om vissa tjänstebostadsinnehavare — i strid mot gäl-

lande avlöningsprinciper — på en omväg komma i åtnjutande av en extra förmån. Ur rättvisesynpunkt framstår ett sådant förhållande såsom mindre tilltalande. Revisorerna vilja erinra om att statens bostadsnämnd den 26 september 1938 på uppdrag av Kungl. Maj:t avgivit nytt förslag till riktlinjer för bestämmandet av ersättning för tjänstebostad, till vilket förslag Kungl. Maj:t emellertid ännu icke fattat ställning. Det synes revisorerna, som om ur skilda synpunkter tidpunkten nu vore inne att upptaga här behandlade fråga till omprövning. Det synes därvid lämpligt, att en sådan utredning utsträcker till att avse jämväl tjänstebostäder för befattningshavare, tillhörande den civila statsförvaltningen.

Yttranden hava avgivits av *arméns fortifikationsförvaltning, marinförvaltningen, flygförvaltningen* samt *försvarets bostadsanskaffningsnämnd* (Del II, s. 7—15), vilka samtliga uttalat sig för en utredning i enlighet med revisorernas förslag. Flygförvaltningen anser dock, att frågan bör upptagas i sammanhang med en allmän omprövning av hela lönesystemet, så att detta bringas i nivå med utvecklingen på levnadskostnadsområdet i dess helhet. Lämpligt syntes vara, att vad i ärendet förekommit bragtes till 1945 års lönekommittés kännedom för att av kommittén beaktas.

Enligt gällande bestämmelser i fråga om hyressättningen för försvarsväsendets tjänstebostäder skall ersättningen utmätas med hänsyn till det pris som å orten i allmänhet gäller för lägenhet, vilken beträffande storlek och bekvämlighet samt beskaffenhet i övrigt kan anses likvärdig med tjänstebostaden, eller, å ort där hyresmarknad saknas, under hänsynstagande till det hyrestal som för orten beräknats i samband med dyrortsgrupperingen. Vad åter angår de för försvarets räkning genom försvarets bostadsanskaffningsnämnd uppförda lägenheterna gäller, att för dem hyressättningen skall anslutas till den allmänna marknadens och ske med utgångspunkt från nu tillämpade förräntningsgrunder. Av revisorerna åberopad utredning ger vid handen, att hyran för tjänstebostäder, uppförda under år 1938 eller senare, bestämts till väsentligt lägre belopp än hyran för under samma tid genom bostadsanskaffningsnämndens försorg på samma ort uppförda lägenheter av ungefär samma kvalitet. Härvidlag förefintlig hyresdifferens torde icke kunna förklaras endast under hänvisning till de olägenheter som kunna vara förbundna med tjänstebostadens läge. Det framstår för riksdagen såsom uppenbart att, därest en rätt tolkning av nuvarande bestämmelser rörande hyressättning kan giva av revisorerna uppmärksammat resultat, bestämmelserna redan av denna anledning äro i behov av översyn. Att en dylik översyn är behövlig jämväl med avseende å det äldre tjänstebostadsbeståndet synes framgå av de i ärendet avgivna utlåtandena. Riksdagen delar sålunda revisorernas uppfattning, att frågan om hyressättningen för försvarets tjänstebostäder utan dröjsmål bör göras till föremål för särskild utredning.

Revisorernas undersökningar ha avsett förhållandena vid försvarsväsendet. I likhet med revisorerna har emellertid riksdagen funnit lämpligt, att

den av riksdagen förordade utredningen jämväl kommer att omfatta tjänstebostäder, avsedda för personal inom den civila statsförvaltningen.

Under återopande av det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning rörande hyressättningen för tjänstebostäder för befattningshavare inom statsförvaltningen.

3:o)

Krigsmaterielverket.

Under försvarsdepartementet, § 3, ha revisorerna behandlat vissa frågor berörande krigsmaterielverkets arbetsuppgifter och personalorganisation m. m. (Del I, s. 15—35).

Revisorerna ha inledningsvis lämnat en redogörelse för tillkomsten av krigsmaterielverket. Därvid har erinrats om att 1940 års förvaltningsutredning förordade inrättandet av ett för försvarsväsendet gemensamt materieldepartement, vilket borde hava till huvudsaklig uppgift att handhava konstruktioner, nyanskaffning och kontroll av krigsmateriel. Departementet avsågs därvid skola uppdelas i en teknisk avdelning för forsknings- och konstruktionsverksamhet samt en anskaffningsavdelning för anskaffning och kontroll. Vidare har framhållits, att 1941 års förvaltningsutredning uttalade sig för inrättandet av ett nytt centralt ämbetsverk, benämnt försvarsväsendets industriverk, och att utredningen angav det nya verkets huvuduppgift enligt följande.

Verket skall centralt handha landets med krigsmaterieltillverkning sammanhängande industriplanering, omfattande disponibla och erforderliga tillverkningskapaciteter, för tillverkning erforderlig personal, råmaterialfrågor och prioritetsfrågor.

Till verkets arbetsuppgifter skall vidare höra att för försvarsgrensförvaltningarnas räkning omhänderväsa anskaffning av sådan krigsmateriel, vilken har mass- eller standardkaraktär eller som kan sägas vara fixerad i tekniskt hänseende. Det är förutsättningen för att verket på effektivast möjliga sätt skall kunna handhava landets krigsindustriplanering. Samtidigt vinnas härigenom stora tekniska och ekonomiska fördelar.

Verket bör utöva en målbunden standardiseringsverksamhet, varigenom avsevärda ekonomiska fördelar kunna vinnas och ökad beredskap uppnås. Genom ett samordnande av konstruktions-, standardiserings- och tillverkningstekniska synpunkter vinnas därjämte stora produktionstekniska fördelar med därav följande lägre produktionskostnader och kortare tillverknings-tider.

Som följd av den snabba utveckling, som för närvarande äger rum i fråga om krigsmateriel, synes det för bibehållande av en kvalitativt högtstående modern utrustning inom försvarsväsendet vara erforderligt, att en samordnande, enhetligt ledd militär forskningsverksamhet kontinuerligt bedrivs under utnyttjande av olika inom landet tillgängliga forskningsmöjligheter. Med hänsyn till att forskningsverksamheten intimt sammanhänger med industriverkets tekniska uppgifter och då forskningsverksamheten är för de olika försvarsgrenarna gemensam, synes den böra förläggas till industriverket.

För möjliggörande av ett ur landets synpunkt i möjligaste mån effektivt utnyttjande av de statliga fabriker, som bedriva krigsmaterielltillverkning, böra dessas ledning handhavas av ett centralt industriellt inriktat organ. Då industriverket kommer att utgöra ett för hela försvarsväsendet gemensamt organ med huvuduppgifter av industriell art, talar detta för att verket även bör handha ledningen av dessa fabriker.

Revisorerna ha uppgivit, att personalbehovet för det tilltänkta industriverket av utredningen beräknades till 251 befattningshavare samt att utredningen i avseende å verkets anskaffningsuppgifter föreslog, att verket skulle för försvarsgrensförvaltningarnas räkning i föreskriven omfattning ombesörja anskaffning av materiel som vore av mass- eller standardkaraktär eller som kunde anses fixerad i tekniskt hänseende, ävensom sådan anskaffning, som måste ske genom verket för att möjliggöra en effektiv krigsindustriplanering.

Revisorerna ha vidare erinrat, hurusom vissa av revisorerna närmare angivna uppgifter, som enligt 1941 års förvaltningsutrednings förslag borde handhavas av industriverket, år 1942 anförtroddes den redan år 1940 inrättade statens ammunitionsnämnd, som i anslutning därtill erhöll benämningen statens krigsmaterielnämnd.

Sedan 1943 års riksdag på förslag av Kungl. Maj:t (propositionen nr 180) beslutat inrättande av ett krigsmaterielverk, övertog, framhålla revisorerna, detta verk krigsmaterielnämndens uppgifter från och med den 1 juli 1943.

Genom instruktion den 15 juni 1944 (nr 339) ha verkets nuvarande arbetsuppgifter reglerats.

Allmänt föreskriver instruktionen, att verket har att förbereda och genomföra de åtgärder, som erfordras för att försvarets behov av för dess krigsberedskap erforderlig materiel och övriga förnödenheter på bästa sätt tillgodoses i enlighet med fastställda planer eller vederbörande myndighets anvisningar. Vidare anger instruktionen verkets särskilda arbetsåligganden, som sammanfattas i följande huvudgrupper, nämligen krigsindustriplanering, anskaffning, standardisering och teknisk vidare utveckling, patentärenden, kontroll, förrådsdrift och -förvaltning samt allmänt administrativa uppgifter.

Göromålen inom verket skola enligt instruktionen handläggas å följande byråer, nämligen en industribyrå, en teknisk byrå, en kontrollbyrå, en förrådsbyrå och en administrativ byrå. Till verket är vidare ansluten försvarets standardiseringsdelegation, varjämte särskilda tekniska delegationer kunna tillfälligt inrättas i anslutning till verket. Enligt revisorerna uppgick verkets personalbestånd i juli 1945 till sammanlagt 425 befattningshavare, varav voro placerade å industribyrån 95, å tekniska byrån 46, å kontrollbyrån 104, å förrådsbyrån 32, å administrativa byrån 146 samt å krigsbyrån 2 befattningshavare. Beträffande industribyrån hade denna till uppgift

att handhava den på krigsmaterielverket ankommande centrala planeringen för krigsmaterielltillverkning samt handlägga därmed sammanhängande frågor rörande råvaru- och energitillgångar, transportmedel och arbetskraft, produktionsmedlens utnyttjande, vidmakthållande, utökning, undanförsel och förstöring samt i anslutning därtill följa den anskaffningsverksamhet, som utövas av andra försvaret tillhörande myndigheter;

att handhava på verket ankommande anskaffningsuppgifter samt övervaka leveransernas fortskridande och fullgörande; samt
att i anskaffningsärenden, som handläggas av annan försvaret tillhörande förvaltningsmyndighet, lämna det biträde och utöva den verksamhet i övrigt, som ankommer på verket.

Av revisorernas redogörelse framgår, att industribyrån för handläggande av anskaffningsärenden efter juli 1945 indelats i följande sektioner, nämligen en ordersektion, en vapensektion, en manufaktursektion, en fordonssektion, en instrumentsektion, en kemisk sektion samt en textilsektion. Industribyråns anskaffningsuppgifter inskränka sig till en egentlig upphandlingsverksamhet och leveransövervakning. Övriga erforderliga åtgärder av förberedande karaktär ombesörjas däremot av vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter eller till viss del av krigsmaterielverkets tekniska byrå. Frågor rörande kontroll över att materielen uppfyller uppställda kvalitetsbestämmelser respektive godkännande av fakturor handläggas av verkets kontrollbyrå respektive administrativa byrå. Beträffande omfattningen av anskaffningsverksamheten inom industribyrån ävensom antalet därmed selsatta befattningshavare och härav betingade lönekostnader hänvisa revisorerna till en i berättelsen intagen sammanställning (s. 22).

Antalet av krigsmaterielverkets administrativa byrå under budgetåret 1944/45 behandlade fakturor utgjorde 27 156.

Sammanställningen ger vid handen, framhålla revisorerna, att den upphandlingsverksamhet, som för vederbörande centrala förvaltningsmyndigheters räkning verkställes genom krigsmaterielverkets försorg, under budgetåret 1944/45 avsåg anskaffning till ett belopp av omkring 119 miljoner kronor, därav enligt vad revisorerna inhämtat 35 miljoner avsåge beställningar från AB Bofors och 15 miljoner beställningar från försvarets fabriksstyrelse. För verksamheten hade tagits i anspråk 75 befattningshavare med årlig lönekostnad av omkring 490 000 kronor. Härtill komme emellertid ett icke obetydligt antal befattningshavare å verkets administrativa byrå, som indirekt varit erforderlig för anskaffningsverksamheten, såsom kontors- och skrivbiträden, vaktmästare m. m.

Ehuru jämförelser med upphandlingsverksamheten vid annat statligt organ enligt revisorernas uppfattning icke kunna giva underlag för ett tillförlitligt bedömande av industribyråns personalbestånd i förhållande till föreliggande arbetsuppgifter, ha revisorerna dock till ledning i förevarande sammanhang lämnat vissa upplysningar beträffande organisationen och omfattningen av anskaffningsverksamheten vid statens järnvägar. Sammanfattningsvis ha revisorerna framhållit, att för järnvägsstyrelsens upphandlingsverksamhet under år 1944, innefattande tillhoppa 9 650 st. upphandlingar jämte 43 000 st. s. k. avrop med 118 500 fakturor till ett totalt anskaffningsbelopp av 161 miljoner kronor, tagits i anspråk 28 befattningshavare med en beräknad kostnad av 249 000 kronor.

Efter att hava lämnat redogörelser för gången av anskaffningsärenden inom krigsmaterielverket (s. 24 o. 25) samt för vissa mot verket framställda

erinringar rörande leveransförseningar (s. 26 o. 27) och beträffande kravet på fullgod kvalitet m. m. (s. 27), ävensom riktat vissa erinringar mot av krigsmaterielverket framlagt siffermaterial, avsett att belysa omfattningen av de av verket åstadkomna besparingarna (s. 28—32), ha *revisorerna* gjort följande allmänna uttalande.

Revisorerna hava i det föregående lämnat en redogörelse för tillkomsten av krigsmaterielverket samt vissa avsnitt av dess verksamhet. Därvid hava revisorerna icke förbisett att verket som sådant tillkom först den 1 juli 1943, varvid det övertog förutvarande ammunitionsnämndens och krigsmaterielnämndens uppgifter. Revisorerna hava även utgått från att ämbetsverket under rådande extraordinära förhållanden haft särskilda svårigheter att bemästra. Med hänsyn till att erinringar från olika håll framställts mot ämbetsverket hava revisorerna likväl ansett sig böra ingå på en granskning av verksamheten vid detsamma.

Såsom tidigare anförts har frågan om krigsmaterieförsörjningen i olika sammanhang varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. I de utredningar, som vid skilda tillfällen företagits, har framhållits vikten av att redan under fredstid en noggrann krigsindustriplanering verkställdes av ett centralt organ med uppgift bland annat att för de olika försvarsgrensförvaltningarnas räkning ur prioritetssynpunkt handlägga anskaffningsfrågor. Vidare borde i erforderlig utsträckning forsknings- och standardiseringsverksamhet bedrivas. Härjämte har framhållits att anskaffningsverksamheten för försvarsväsendets räkning borde ske på ett ekonomiskt och rationellt sätt. Nämnda synpunkter hava varit vägledande för såväl 1940 som 1941 års militära förvaltningsutredningar vid uppgörande av förslag till krigsmaterieförsörjningens ordnande.

Sistnämnda utredning föreslog inrättande av ett särskilt industriverk, som skulle handhava de arbetsuppgifter, vilka för närvarande äro fördelade på ett ämbetsverk och ett affärsdrivande verk, nämligen krigsmaterielverket och försvarets fabriksstyrelse. Personalbehovet vid det föreslagna industriverket beräknades till 251 befattningshavare. Redan denna beräkning ansågs, såsom framgår av ett flertal yttranden över förvaltningsutredningens förslag, vara hållen i överkant, men finge ses mot bakgrunden av då rådande extraordinära förhållanden. Enligt inhämtade uppgifter har enbart krigsmaterielverket för närvarande en personal av cirka 425 befattningshavare. Även om vissa ytterligare arbetsuppgifter tillkommit, står dock med hänsyn till vad ovan anförts delta antal icke i översstämmelse med storleken av det personalbestånd, som förutsattes vid verkets tillkomst. Enligt revisorernas uppfattning synes sålunda personalbeståndet högt. För erhållande av en bedömningsgrund härutinnan hava revisorerna ansett det vara av intresse att i viss omfattning granska ett avsnitt av krigsmaterielverkets verksamhet. Denna granskning har omfattat den verksamhet inom industribyrån, som avser ombesörjandet av egentlig upphandling och leveransövervakning. Revisorerna hava därefter sökt verkställa en jämförelse med förhållandena vid statens järnvägars upphandlingsorgan och motsvarande organ inom några privata industriföretag. Ehuru revisorerna äro väl medvetna om det vanskliga i en sådan jämförelse, synas dock de betydande differenser, som befunnits föreligga beträffande storleken av personalen och omfattningen av upphandlingsverksamheten mellan å ena sidan industribyrån och å andra sidan vart och ett av övriga nyss omförmälda organ, giva stöd för revisorernas uppfattning beträffande personalbeståndet för verket. En av orsakerna till nämnda differenser torde vara att söka i det rådande anskaffningssystemet, som torde medföra en onödigt omständlig handläggning av anskaffningsärendena.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att leveranstider icke alltid hållits, vilket bland annat framgår av förstnämnda skrivelse från chefen för armén samt yttranden från vederbörande försvarsgrensförvaltningar. Sålunda hava dessa förvaltningar i olika sammanhang framhållit, att avsevärda förskjutningar i uppgivna leveranstider ofta inträffat, vilket i hög grad torde hava försvärat materielersättningen till truppförbanden. Detta är så mycket mer betänkligt som det varit angeläget att under beredskapstiden med största skyndsamhet framskaffa krigsmateriel.

Mot den genom verkets försorg anskaffade materielen hava vidare i olika sammanhang klagomål anförts från vederbörande lokala militärmyndigheter. I detta sammanhang må erinras, att Kungl. Maj:t uppdragit åt statens sakrevision att närmare undersöka frågan, huruvida krigsmateriel, som av verket anskaffats och överlämnats till armémyndighet, varit av den art, att den med beaktande av den militärtekniska och tillverkningstekniska ståndpunkten och förhållandena i övrigt vid tidpunkten i fråga kunnat anses olämplig. De klagomål, som av olika myndigheter framställts mot den levererade varan, synas ofta haft sin grund i viss bristande kontroll från krigsmaterielverkets sida. Revisorerna vilja härutinnan åberopa, vad sprängämnesinspektionen anförut angående brister i fråga om leveransk kontroll i visst fall.

I den sammanställning, som återfinnes i krigsmaterielverkets senaste anslagsäskanden, har åberopats ett siffermateriel, som skulle giva stöd för den uppfattningen, att genom verkets försorg åstadkommits prissänkning med därav följande besparingar för statsverket. Sålunda har bland annat framhållits, att prissänkningen vid senaste upphandlingar uppgått till genomsnittligt 24 procent i förhållande till priserna år 1940.

Häremot må till en början framhållas, att den prisstatistik, varpå den av verket uppgivna prissänkningen grundar sig, som av utredningen framgår, i vissa hänseenden är oriktig. I den mån sådan prissänkning kunnat konstateras torde densamma i stor utsträckning vara att hänföra till en ökad serietillverkning och därmed följande vidgade möjligheter till rationalisering. I en del fall torde prissänkning i icke oväsentlig omfattning vara att tillskriva industrikommissionens krigsmaterielavdelning och prisbyrå. Av nu angivna skäl torde de av verket gjorda beräkningarna icke giva belägg för antagandet att den angivna prissänkningen skulle ha åstadkommits enbart genom verkets åtgärder, utan är betingad jämväl av andra faktorer. Denna uppfattning vinner också stöd i det förhållandet, att vid av annat centralt förvaltningsorgan verkställda upphandlingar av annan krigsmateriel ernåtts prissänkningar, som äro icke oväsentligt större än den av krigsmaterielverket redovisade.

Även om den redovisade prissänkningen med däri förutsatta utgångspunkter vore riktig, vill det i allt fall synas revisorerna att då sådana på prissättningen inverkan faktorer som kvantitet, kvalitet, leveranstider, transportförhållanden m. m. icke närmare angivits, den åberopade siffran icke kan läggas till grund för bedömning av den sålunda redovisade prissänkningen.

Såsom i det föregående nämnts hänför sig krigsmaterielverkets upphandlande verksamhet i huvudsak till sådan materiel, som har mass- eller standardkaraktär eller är fixerad i tekniskt hänseende. Vid upphandling jämväl av nämnda materiel synes emellertid i icke oväsentlig grad förutsättas militärteknisk kännedom om materielen och dess användning. Vid anskaffning av sådan materiel synes militär sakkunskap icke heller kunna undvaras, vilket medför visst dubbelarbete. Samma förhållande gäller även beträffande ämbetsverkets kontrollerande verksamhet. Behovet av ökad militär sakkun-

skap för krigsmaterielverkets verksamhet har också framhållits i samband med ämbetsverkets senaste anslagsäskanden. Sålunda har framhållits, att det under verkets fortsatta uppbyggnad visat sig önskvärt, att verket i större utsträckning skulle ha möjlighet att i sin verksamhet utnyttja befattningshavare, som ägde militär sakkunskap. Denna förändring ville verket betrakta som ett led i utvecklingen mot att verket icke blott skulle representera ensidiga tekniska industriella och merkantila synpunkter vid krigsmaterielanskaffningen utan skulle kunna tillgodose militära synpunkter och intressen i lika hög grad som skett vid den tidigare handläggningen. Slutligen må framhållas att det rådande anskaffnings- och kontrollsystemet leder till viss oklarhet i fråga om ansvar och befogenheter.

I avgivna yttranden över krigsmaterielverkets ovannämnda anslagsäskanden hava såväl överbefälhavaren som riksräkenskapsverket — under åberopande av svårigheterna att bedöma omfattningen av krigsmaterielverkets framtida verksamhet och därmed behov av personal — framhållit önskvärdheten av att frågan om krigsmaterielverkets arbetsuppgifter och personalorganisation under fredsförhållanden gjordes till föremål för närmare utredning. Särskilt torde den beslutade överflyttningen till krigsmaterielverket av anskaffningen av sådana krigsförnödenheter, som tillverkades av de fabriksstyrelsen underställda fabriker, komma att medföra alltför tunga och tidsödande arbetsformer. Revisorerna ansluta sig till den av förenämnda myndigheter uttalade uppfattningen och anse, att en allsidig och förutsättningslös utredning snarast möjligt bör komma till stånd. I avvaktan på resultatet av denna utredning torde ytterligare bestående anskaffningsuppgifter icke böra överföras till krigsmaterielverket.

Yttrande har avgivits av *krigsmaterielverket* (Del II, s. 16—47), som — efter att ingående hava bemött revisorernas uttalanden om verkets storlek, omfattningen av anskaffningsorganisationen, anskaffningsärendenas handläggning, leveransförseningar, kontrollverksamhet samt den prisstatistiska jämförelsen — sammanfattningsvis anfört följande:

Revisorerna avsluta sitt uttalande rörande krigsmaterielverket med att ansluta sig till den av överbefälhavaren och riksräkenskapsverket i avgivna utlåtanden över krigsmaterielverkets anslagsäskanden för budgetåret 1946/47 uttalade meningen, att frågan om verkets arbetsuppgifter och personalorganisation under fredsförhållanden gjordes till föremål för närmare utredning. Särskilt syntes den beslutade överflyttningen till krigsmaterielverket av anskaffningen av sådana krigsförnödenheter, som tillverkades av de fabriksstyrelsen underställda fabriker, komma att medföra alltför tunga och tidsödande arbetsformer. Revisorerna anse, att en allsidig och förutsättningslös utredning snarast möjligt bör komma till stånd, och att i avvaktan på resultatet av denna utredning bestående arbetsuppgifter icke syntes böra överföras till krigsmaterielverket (s. 35).

Beträffande överbefälhavarens av revisorerna biträdda uttalande i dennes remissyttrande över krigsmaterielverkets medelsäskanden för nästa budgetår föreligger numera ett ställningstagande från Kungl. Maj:ts sida. Sålunda har chefen för försvarsdepartementet till det vid 1946 års statsverksproposition (bilagan fjärde huvudtiteln, punkten 6, s. 36—37) fogade utdraget av statsrådsprotokollet för den 4 januari 1946 härom anfört följande:

Huruvida en mera genomgripande omprövning av förvaltningsorganisationen — alltså en revision av 1943 års riksdags beslut — bör företagas av 1945 års försvarskommitté, såsom i överbefälhavarens remissyttrande anförts, torde ännu icke kunna bedömas. Genom överbefälhavarens försorg ha härutinnan

vissa förberedande undersökningar utförts, av vilka jag tagit del. Emellertid vill jag framhålla, att — därest en översyn av förvaltningsorganisationen finnes böra ske genom försvarskommitténs försorg — det av rent praktiska skäl torde bliva nödvändigt för kommittén att dessförinnan koncentrera sig på de i ekonomiskt hänseende avsevärt betydelsefullare frågorna rörande försvarets allmänna organisation och därmed sammanhängande avvägningsspörsmål. Det är att antaga att detta arbete ställer sådana krav på kommittén, att kommittén först senare — sedan åtminstone preliminära resultat i dessa hänseenden uppnåtts — kan till bedömande upptaga frågan om vilka ändringar i förvaltningsorganisationen som kunna påkallas av kommitténs överväganden i övrigt och av vunna erfarenheter. En annan ordning för frågornas behandling skulle enligt mitt förmenande kunna avsevärt försena slutförandet av kommitténs huvuduppdrag, vilket skulle medföra olägenheter i skilda hänseenden. Vad sålunda anförts utgör självfallet icke hinder för förberedande överväganden på detta område.

Oavsett att sålunda chefen för försvarsdepartementet ansett, att 1945 års försvarskommitté — som av överbefälhavaren ifrågasatts såsom utredningsinstans för berörda spörsmål — bör i första hand koncentrera sig på försvarets allmänna organisation, har krigsmaterielverket intet att erinra mot den ifrågasatta utredningen, vilken dock självfallet förutsättes ske i form av en översyn av hela förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet. En sådan utredning måste emellertid för krigsmaterielverkets del bygga på annat material än det i revisorernas föreliggande berättelse framlagda, vilket såsom den av verket i det föregående verkställda granskningen utvisar på alla väsentliga punkter är missvisande eller rent felaktigt.

En centraliserad anskaffning av förnödenheter för försvarsväsendets räkning under en fredsperiod måste anses vara till minst lika stor fördel för det allmänna som under en forcerad upprustningsperiod genom möjligheterna till enhetlig behandling i olika hänseenden av såväl enskilda som statliga leverantörer av dylika förnödenheter och måhända framför allt genom möjligheterna att neutralisera en ur statsekonomisk synpunkt skadlig monopolställning för vissa företag eller grupper av företaget. De ytterligare synpunkter härutinnan, som enligt verkets mening böra skänkas beaktande, ha av verket framlagts i dess medelsäskanden för budgetåret 1946/47, till vilka verket torde få hänvisa, och vilka icke på någon punkt gendrivrävs av revisorerna.

Om det sålunda enligt verkets uppfattning står klart, att den av statsmakterna år 1943 beslutade centraliseringen på förevarande område bygger på hållbara grunder, är därmed icke sagt att icke på många områden inom försvarets förvaltningsorganisation i dess helhet förbättringar skulle kunna åstadkommas. Framförallt gäller detta förhållandet mellan det centrala anskaffningsorganet och de organ, som ha att svara för konstruktion och distribution av krigsmaterielen, d. v. s. förhållandet mellan krigsmaterielverket och försvarsgrensförvaltningarna. Betydande förenklingar och rationaliseringar beträffande arbets sätt och personalantal inom försvarsgrensförvaltningarna torde stå att vinna på denna väg. Ävenså torde betydande fördelar stå att vinna genom en längre driven centralisering på vissa områden. Hand i hand med en utredning rörande dessa spörsmål böra undersökas möjligheterna till vinnande av en klarare ansvarsfördelning mellan verket och försvarsgrensförvaltningarna.

En utredning efter de nu antydda riktlinjerna — som sålunda avser att bygga vidare på den genom 1943 års förvaltningsbeslut lagda grunden — torde även kunna åga rum inom ramen för de organisationstekniska undersökningar beträffande såväl krigsmaterielverket som återstående delar av den centrala försvarsförvaltningen, som förutskickats av chefen för försvars-

departementet i det vid 1946 års statsverksproposition (bilagan fjärde huvudtiteln, punkten 6, s. 36) fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden. Denna undersökning torde dock böra anstå i avvaktan på att den nuvarande avvecklingsperioden avslutats och någon erfarenhet vunnits av fredsförhållanden, varjämte resultatet av vissa utredningar, bland annat försvarets sakanslagsutredning synes böra avbidas.

Vid sin behandling av propositionen nr 180 angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning betonade 1943 års riksdag vikten av att den nya förvaltningen såvitt möjligt borde växa fram successivt och organiskt, och att detta särskilt gällde krigsmaterielverket. Riksdagen förutsatte, att jämkningar i verkets organisation skulle visa sig erforderliga allteftersom praktiska erfarenheter vunnos och verksamheten stabiliserades.

Närmast föregående års riksdagar ha haft att taga ställning till förslag om utvidgning av krigsmaterielverkets för fredsförhållanden avsedda personalorganisation. 1945 års riksdag gav därvid uttryck åt den uppfattningen, att förutsatt ansvällning icke komme att bliva sådan, att behovet av nya tjänster i av Kungl. Maj:t föreslagen omfattning kunde anses till fullo motiverat. Riksdagen fann sig emellertid icke vilja motsätta sig då framlagt förslag, men riksdagen utgick från att krigsmaterielverkets organisation komme att bliva föremål för närmare undersökning i samband med blivande översyn av försvarsorganisationens framtida utformning.

Efter att hava ägnat verksamheten inom krigsmaterielverket sin uppmärksamhet ha riksdagens revisorer funnit anledning framhålla önskvärdheten av att frågan om verkets arbetsuppgifter och personalorganisation under fredsförhållanden göres till föremål för särskild utredning. Revisorerna ha därvid givit uttryck åt den uppfattningen, att verkets personalbestånd måste anses för högt. Härjämte ha revisorerna framhållit, bland annat, att erinringar försports i fråga om verkets leveranstider och beträffande den materielkontroll, verket haft att ombesörja. Vidare ha revisorerna erinrat, att med nuvarande organisation visst dubbelarbete syntes förekomma, i det att fullgörandet av åtskilliga å krigsmaterielverket ankommande anskaffningsuppgifter fordrade militär sakkunskap, som icke vore för handen inom verket.

Krigsmaterielverket åter har i sitt yttrande i ärendet framhållit, bland annat, att verkets nuvarande personalorganisation måste bedömas mot bakgrunden av beredskapsförhållandena, att leveransförseningarna icke varit beroende på omständigheter, varöver verket kunnat råda, samt att erinringarna i fråga om kontrollverksamheten dels vore att hänföra till tid, då kontrollen icke ankom på krigsmaterielverket, dels ock avsåge den konstruktiva utformningen av materielen, som icke ankomme på verket.

Delade meningar mellan revisorerna och krigsmaterielverket ha sålunda kommit till uttryck rörande verkets personalorganisation och vad i övrigt av revisorerna påtalats. Riksdagen har icke funnit nödvändigt att i förevarande sammanhang ingå på ett närmare bedömande av vad från olika håll därutinnan anförts. Riksdagen har emellertid funnit, att vad krigsmaterielverket anført icke jävar riksdagens revisorers uppfattning att en utredning rörande

verkets framtida uppgifter och organisation bör komma till stånd. Det förtjänar i detta sammanhang framhållas, att såväl överbefälhavaren som riksräkenskapsverket uttalat sig för en sådan utredning.

Av vad chefen för försvarsdepartementet vid anmälan i statsverkspropositionen och propositionen nr 120 om medelsbehovet under vissa anslag till försvarets centrala förvaltningsmyndigheter anfört framgår, att departementschefen funnit en utredning böra verkställas rörande den centrala försvarsförvaltningens organisation.

Enligt riksdagens mening är en dylik utredning motiverad icke minst med avseende å krigsmaterielverket. Under nu tilländalupen beredskapsperiod ha uppenbarligen svårigheter måst föreligga att rätt bedöma verkets till fredsförhållanden hänförliga personalbehov. Vad revisorerna anfört ger enligt riksdagens mening vid handen, att i och med att genom avvecklingen av beredskapen därmed sammanhängande anskaffningsuppgifter slutförts en omprövning av verkets personalorganisation bör företagas. Riksdagen har funnit naturligt, att i samband därmed jämväl verkställas en förnyad mer definitiv omprövning av frågan om omfattningen under fred av verkets arbetsuppgifter. Under beredskapen vunna erfarenheter synas därvidlag böra ägnas särskild uppmärksamhet.

Revisorerna ha ansett, att i avbidan å resultatet av den av revisorerna ifrågasatta utredningen ytterligare bestående anskaffningsuppgifter icke böra överföras till krigsmaterielverket. Riksdagen delar denna uppfattning.

Den utredning med avseende å krigsmaterielverket, som riksdagen sålunda förordat, bör enligt riksdagens mening icke erhålla karaktären av en ren expertutredning utan givas en parlamentarisk anknytning.

Enligt vad riksdagen erfarit ha revisorerna vid sin granskning med avseende å krigsmaterielverket haft att övervinna vissa svårigheter när det gällt att från verket erhålla för granskningen erforderligt material. Revisorerna ha sålunda måst utverka Kungl. Maj:ts befallning åt krigsmaterielverket att tillhandahålla revisorerna önskade uppgifter. Riksdagen vill inskränka sig till att framhålla, att den inställning till riksdagens revisorer, varåt verket sålunda givit uttryck, måste betraktas såsom synnerligen anmärkningsvärd.

Under återopande av vad sålunda anförts får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning i av revisorerna angivet syfte.

4:o)

Förening av statstjänst med visst uppdrag.

Under försvarsdepartementet, § 4, ha revisorerna ansett sig böra bringa följande förhållanden till riksdagens kännedom (Del I, s. 35).

I skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet den 5 maj 1944 hemställde generaldirektören och chefen för krigsmaterielverket S. A. E. Ödeen, att statsrådet ville utverka nådigt tillstånd jämlikt 4 § 2 mom.

civila avlöningsreglementet för Ödeen att åtaga sig uppdrag såsom sakkunnig hos Ödeens ingenjörbyrå aktiebolag i Stockholm.

Enligt försvarsdepartementets ämbetsskrivelse till krigsmaterielverket den 9 juni 1944 biföll Kungl. Maj:t nämnda ansökning.

Jämlikt vid konstituerande stämma med Ödeens ingenjörbyrå aktiebolag den 1 februari 1943 antagen bolagsordning skall bolaget hava till ändamål att idka konsulterande ingenjörverksamhet ävensom annan därmed förenlig verksamhet. Ödeen har vid bolagsstämma den 20 juli 1943 av sagt sig uppdraget såsom ledamot av styrelsen i nämnda bolag, varefter styrelsen utgöres av fru Karin Ödeen, som ensam har att teckna firman.

På förfrågan av riksdagens revisorer har Ödeen meddelat, att bolaget huvudsakligen ombesörjde byggnadskonstruktionsuppdrag för industriens räkning samt att bolaget ansåge sig i förekommande fall oförhindrat att från leverantörer till krigsmaterielverket mottaga sådana uppdrag. På särskild förfrågan har Ödeen förklarat, att bolaget icke hade för avsikt att avstå från sådana uppdrag, varom senast vore fråga.

Yttrande har avgivits av *Ödeen* (Del II, s. 47—50).

Revisorerna ha under förevarande paragraf bringat till riksdagens kännedom det förhållandet, att generaldirektören och chefen för krigsmaterielverket Ödeen vid sidan av sin statstjänst utfört uppdrag såsom sakkunnig åt ett aktiebolag, vars ändamål är att idka konsulterande ingenjörverksamhet och vars styrelse utgöres av allenast Ödeens maka.

Revisorerna ha framhållit, att Ödeen uttalat att bolaget ansåge sig i förekommande fall oförhindrat att från leverantörer till krigsmaterielverket mottaga byggnadskonstruktionsuppdrag samt att bolaget icke hade för avsikt att avstå från sådana uppdrag.

Enligt vad riksdagen inhämtat har Ödeens inkomst av annan verksamhet än statstjänst under senare år uppgått till så stora belopp, att det enligt riksdagens mening kan ifrågasättas, huruvida icke deras förvärvande måste ha inkräktat på hans verksamhet inom krigsmaterielverket. Riksdagen har väl bemärkt, att Ödeen erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att åtaga sig uppdrag av här avsedd art. Riksdagen håller emellertid före, att en konsultationsverksamhet av denna omfattning icke kan hava varit av Kungl. Maj:t förutsedd. Riksdagen anser det vara anmärkningsvärt, att Ödeen ansett sig kunna utnyttja det lämnade tillståndet i den omfattning som skett. Såsom särskilt betänklig synes den av Ödeen för revisorerna tillkännagivna ståndpunkten böra karakteriseras, att det bolag, i vilket Ödeen äger aktiemajoriteten och från vilket en betydande del av hans inkomst härflyter, kan anses vara oförhindrat mottaga byggnadskonstruktionsuppdrag jämväl från krigsmaterielverkets leverantörer.

Riksdagen — som redan tidigare (skrivelse nr 1943: 417 i anledning av riksdagens år 1942 församlade revisorers berättelse, punkt 8:o) funnit anmärkningsvärt att en statlig befattningshavare åtagit sig uppdrag i enskilt företag, som haft ekonomiska transaktioner med det ämbetsverk, vars chefskap

befattningshavaren utövat — finner vad i ärendet förekommit otvetydigt giva vid handen, att frågan om tillstånd för Ödeen att åtaga sig uppdrag vid sidan av sin statstjänst bör upptagas till förnyad prövning.

Riksdagen har velat giva Kungl. Maj:t tillkänna vad riksdagen ovan anført.

5:o)

Arméns tygverkstäder.

Under försvarsdepartementet, § 7, ha revisorerna behandlat vissa frågor rörande försvarets tygverkstäders organisation och driftverksamhet (Del I, s. 52—61).

Från att ursprungligen ha varit underställda dåvarande arméförvaltningens tygdepartement överfördes under år 1940 tygstationerna och vissa av de större tyganstalterna till försvarsväsendets verkstadsnämnd, varvid inom nämnden en särskild avdelning inrättades för handhavandet av ledningen av dessa verkstäder.

Sedan chefen för försvarsdepartementet den 29 november 1940 tillkallat särskilda sakkunniga för uppdragande av mera allmänna riktlinjer för en blivande omorganisation av det militära förvaltningsväsendet, framhöll de sakkunniga — 1940 års militära förvaltningsutredning — i ett den 24 februari 1941 avgivet betänkande, att de mest betydande svårigheter, som statsmakterna under de senaste årens beredskapsåtgärder haft att bemästra på militärförvaltningens område, hänförde sig till brister i fråga om effektivitet och rationell planering av verksamheten vid vissa försvarsväsendets fabriker och industrianläggningar samt att personal för ledningen av arbetet vid dessa anläggningar i viss omfattning saknades. Utredningen hade under arbetets gång övervägt, huru försvarsväsendets verkstäder i framtiden lämpligast borde vara organiserade. Följande alternativ hade därvid framkommit, nämligen dels återgång till tidigare organisation med verkstäderna underställda respektive centrala förvaltningar, dels bibehållande av rådande provisoriska organisation med verkstäder ställda under självständig ledning av en av Kungl. Maj:t utsedd verkstadsnämnd eller verkstadsstyrelse och dels slutligen inrättande av ett eller flera statliga bolag för försvarsväsendets industrirörelse. Med hänsyn till under beredskapstiden vunnen erfarenhet hade utredningen funnit det första alternativet icke kunna förordas. Även om visst företräde kunde givas det andra alternativet, hade utredningen med beaktande av de svårigheter, som framkommit under försvarsväsendets verkstadsnämnds dittillsvarande verksamhet, kommit till den uppfattningen, att det tredje alternativet, inrättandet av ett eller flera statliga bolag, innebure den ur statens synpunkt ändamålsenligaste lösningen. Från och med den 1 januari 1942 återfördes emellertid verkstadsnämnden underställda tygverkstäder till tygdepartementet.

I skrivelse den 9 januari 1942 hemställde arméförvaltningen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att anvisa medel för vissa nybyggnadsarbeten

för tygverkstäder. Som stöd för nämnda äskande åberopade arméförvaltningen bland annat, att truppförbandens tygverkstäder vore otillräckliga för de ökade krav på reparationstjänsten, som även under normala fredsförhållanden måst ställas på desamma, samt för att truppförbandens tygmaterielstock skulle kunna fullgott underhållas och ständigt befinna sig i krigsdugligt skick. Arméförvaltningen hade övervägt lämpligheten av att förlägga den huvudsakliga reparationstjänsten till på orten befintliga civila verkstäder men därvid kommit till det resultatet, att under normala fredsförhållanden förekommande reparationer borde utföras vid truppförbandens egna verkstäder och tygstationer.

Beträffande lokalbehovet för tygverkstäder borde enligt arméförvaltningens mening detta dimensioneras efter normala fredsbehov, då det kunde förutsättas, att civila verkstäder eller mobiliserade militära verkstäder skulle vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap kunna övertaga den del av reparationsarbetena, som truppförbandens verkstäder ej kunde utföra.

För uppförande av tygverkstäder har riksdagen alltsedan år 1943 vid olika tillfällen under rubriken »Övriga i försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten m .m.» anvisat medel till ett sammanlagt belopp av 11 miljoner kronor. Kostnader för maskiner, verktyg och inventarier m. m. till ifrågavarande verkstäder hava beräknats till ett sammanlagt belopp av omkring 2,5 miljoner kronor.

Reparationsverksamheten vid tygverkstäderna avser i huvudsak följande materiel, nämligen motorfordon (automobiler och motorcyklar), stridsvagnar samt luftvärns-, optisk, signal- och radioteknisk materiel. Därjämte omfattar reparationsverksamheten sadelmakeri- och snickeriarbeten.

I fråga om de vid verkstäderna tillämpade principerna för kostnadskalkylering skulle jämlikt tygmaterielinstruktion av år 1940 i kostnadsalkylen medräknas huvudsakligen följande kostnadsgrupper: arbetskostnader — innefattande avlöningar, som utbetalats till civila arbetare med anlitande av till tygdepartementets förfogande stående medel — materielkostnader samt allmänna omkostnader. Till allmänna omkostnader hänfördes bland annat löner till extra ordinarie och extra kontorspersonal, förrådsmän på verkstadsförråd samt förmän som ej deltaga i produktivt arbete, materiel för driftens igånghållande, underhåll av maskiner och övriga inventarier samt, i den mån kostnader därför icke skulle bestridas från annat till arméförvaltningen hörande departements (styrelses) anslag, kontorsutensilier, telefon, telegram, städning, handräckning och renhållning, kraft, belysning, värme, vatten, sjukavlöning, sjukvård och medicin. I kostnadsalkylen inräknades däremot icke kostnader för disponerat lokalutrymme, avskrivning å maskiner, verktyg och inredning, ränta å nedlagt kapital, löner till personal tillhörande tygstaten, löner och övriga utgifter för kassaväsendet m. m.

Sedan verkstadsnämnden, såsom redan tidigare framhållits, sommaren 1940 övertagit förvaltningen av förenämnda tygstationer och vissa tyganstalter, genomfördes emellertid succesivt en omläggning av dittills tillämpade beräkningsgrunder för verkstädernas självkostnader i syfte att bringa dessa

grunder i närmare överensstämmelse med vad som i detta hänseende tillämpades inom privatindustrien. Sålunda skulle i driftskalkylen bland annat redovisas kostnader för disponerat lokalutrymme, anskaffning av och avskrivning å maskiner, verktyg och inventarier, ränta å nedlagt kapital, verkstädernas andel av verkstadsnämndens omkostnader, resekostnader m. m. Genom ifrågavarande omläggning skapades förutsättningar för nämnden att genom riktiga självkostnadsberäkningar redovisa verksamheten efter affärs-mässiga grunder.

1941 års förvaltningsutredning, som till ingående behandling upptog frågan om handhavandet av försvarsväsendets fabriks- och verkstadsdrift, underströk riktigheten av dessa av verkstadsnämnden tillämpade beräkningsgrunder för verkstädernas självkostnader. Samtidigt förklarade utredningen, att den för sin del förordade statlig affärsdrift av verkstäderna framför drift av desamma under bolagsform. Utredningen betonade därvid, att före verkstadsnämndens tillkomst vid självkostnadsberäkningar hänsyn i regel icke tagits till alla i självkostnaden ingående element, något som enligt utredningens mening hädanefter måste ske. Sålunda borde däri medräknas samtliga löner och sociala förmåner, lokal- och maskinkostnader, förlagsränta etc. De för fabrikena upplagda kontoplanerna syntes enligt utredningens uppfattning böra anslutas till de normer, som angåves i Sveriges industriförbunds publikation »Enhetliga principer för självkostnadsberäkning». Vidare måste anställningsformerna för personalen göras fria samt i övrigt sådana förutsättningar skapas för fabriksdriften, att densamma i möjligaste mån kunde bedrivas efter inom privatindustrien gängse normer.

I yttrande över arméförvaltningens förenämnda framställning av den 9 januari 1942 angående anvisande av medel för vissa nybyggnadsarbeten för tygverkstäder framhöll verkstadsnämnden bland annat, att för jämförelse med den privata industrien måste såvitt möjligt enahanda förutsättningar beträffande kostnadsberäkningarna skapas för de statliga fabrikena och verkstäderna, som gällde i fråga om privatindustrien, så att rättvisande och enhetliga priser skulle kunna åsättas tillverkade produkter eller utförda arbeten. Enligt verkstadsnämndens uppfattning skulle — under förutsättning att verkstäderna leddes efter rationella principer och att kapaciteten fullt utnyttjades — kostnaderna för vid verkstäderna utfört arbete icke bli högre än de, som betingades av de privata företagen. Liknande synpunkter i frågan uttalades jämväl av vederbörande departementschef i proposition nr 302/1943 angående Skånska pansarregementets förläggning m. m.

Såsom av den tidigare redogörelsen framgår, förvaltas tygverkstäderna numera av arméförvaltningens tygavdelning. Den sålunda genomförda organisationsändringen har medfört, att kostnader för av vederbörande verkstad utfört arbete beräknas enligt i gällande tygmaterielinstruktion fastställda grunder, för vilka tidigare redogjorts. För att utröna vilka kostnadselement, som enligt sagda instruktion falla utom ramen för tygverkstädernas självkostnadsberäkningar, hava revisorerna från verkstadsbyrån i arméförvaltningens tygavdelning låtit infordra vissa uppgifter, som sammanställts i en tablå (Del I, s. 56 och 57).

Revisorerna ha, i anslutning till nämnda tablå, bl. a. framhållit, att viss förbrukningsmateriel såsom reservdelar m. m. i icke oväsentlig omfattning utan särskild debitering torde ha tillhandahållits tygverkstäderna genom underhållsbyrån å arméförvaltningens tygavdelning. Därtill komme tygverkstädernas andel i verkstadsbyråns omkostnader, vilken andel även borde medtagas för erhållande av en rättvisande beräkning av verkstädernas självkostnader. Av tablån framginge även, att självkostnaderna vid de olika tygverkstäderna icke beräknats efter fullt enhetliga grunder.

Revisorerna ha även från verkstadsbyrån infordrat uppgifter angående de kostnader, som av tygverkstäderna medräknats i kostnadskalkylen. Med avseende å av tygverkstäderna debiterade kostnader för utfört arbete har en teknisk-ekonomisk granskning verkställt av vissa fakturor, som av verkstäderna under budgetåret 1943/44 utställts å olika militära myndigheter.

Efter en närmare redogörelse för sina iakttagelser i angivna hänseende ha *revisorerna* gjort följande allmänna uttalande.

Efter återförandet av tygverkstäderna till tygdepartementet har förut gällande tygmaterielinstruktion ånyo blivit normerande för kostnadsberäkningen. Såsom av utredningen framgår innebär detta, att ett flertal kostnadsslag, som representera betydande belopp, icke medtagas vid beräkningen av tygverkstädernas självkostnader. Självfallet måste en på så sätt uppgjord beräkning vara ägnad att giva en oriktig uppfattning om verkstadsrörelsen och verkstädernas ekonomiska resultat. Då därjämte kostnadskalkylen ligger till grund för debiteringen, måste även faktureringen bli felaktig. Det är enligt revisorernas mening uppenbart, att en verkstadsrörelse av den omfattning, varom här är fråga, icke kan drivas efter nu gällande principer, som försvåra kontroll och överblick över densamma. Nämnda förhållande torde jämväl komma att leda till bristande effektivitet.

Bland de erinringar i övrigt, vartill revisorernas granskning givit anledning, må särskilt framhållas följande. Revisorerna hava uppmärksammat, att vid de olika verkstäderna icke alltid enhetliga normer tillämpats i avseende å kostnader, vartill enligt tygmaterielinstruktionen hänsyn skall tagas vid debiteringen. Vidare förekomma betydande olikheter i de av tygverkstäderna debiterade tillverkningspåläggen. Vid närmare undersökning har även konstaterats, att av tygverkstäder utställda fakturor i vissa fall icke varit så specificerade, att av desamma med säkerhet kunnat utrönas, vad det utförda arbetet avsett. Det förefaller revisorerna egendomligt, att dylika fakturor attesterats av den beställande myndigheten.

I vissa fall har iakttagits, att vid verkstäderna helt eller delvis uraktlåtit att å föreskrivna arbetskort lämna för debitering erforderlig arbetsspecification. Det är därför ägnat att förvåna, att debitering överhuvud taget i förevarande fall kunnat ske. Det synes vidare anmärkningsvärt, att vid vederbörande verkstäder tillbörlig kontroll icke utövats över skötseln av ifrågasvarande betydelsefulla arbetskort. Det har vidare iakttagits, att i vissa fall den å såväl fakturor som arbetskort specificerade arbetstiden icke oväsentligt överstigit den tid, som enligt kungörelsen nr 1943: 135 är föreskriven för motsvarande arbeten vid civil verkstad.

I anledning av de sålunda gjorda iakttagelserna hava revisorerna kommit till samma uppfattning som i förevarande hänseende företrätts av 1940 års militära förvaltningsutredning beträffande önskvärdheten av en fri och anpassningsbar organisation. Den kritik, som därvid framförts och för vilken

ovan närmare redogjorts, framstår med hänsyn till den betydande utvidgning av tygverkstädernas verkstadsrörelse, som ägt rum under senare år, under förhandenvarande omständigheter såsom än mera berättigad.

En förutsättning för rationell och affärsmässig verkstadsdrift är, att helt andra grunder än de i tygmaterielinstruktionen föreskrivna tillämpas för tygverkstädernas kostnadsberäkningar. Revisorerna vilja även på denna punkt ansluta sig till vad härutinnan i tidigare utredningar kommit till uttryck.

Revisorerna hava med hänsyn till vad nu anförts funnit det nuvarande systemet i olika hänseenden behäftat med så allvarliga brister, att en allsidig utredning synes böra komma till stånd angående tygverkstädernas framtida organisation. I samband med utredningen bör övervägas, om det icke ur ekonomisk synpunkt vore fördelaktigare att i större omfattning låta utföra reparationer av särskilt bilar och motorcyklar vid civila verkstäder, vilka på grund av den till skilda fabrikationsmärken anpassade specialiseringen synas hava större möjligheter till arbetsbesparingar i tid än som kan bli valet när såsom vid tygverkstäderna ett större antal bilar av olika fabrikat mottagas för reparation. I avvaktan på resultatet av en dylik utredning synes påbörjandet av de verkstäder, till vilkas uppförande medel anvisats av riksdagen, tills vidare böra anstå.

Yttranden ha avgivits av *chefen för armén* och *arméförvaltningens tygavdelning* (Del II, s. 68—77). Tygavdelningen har sammanfattningsvis uttalat, att det förbättrade ekonomiska utbyte med avseende på arméns tygmaterielreparationer, som riksdagens revisorer väl ytterst syftade mot, bäst tillgodosåges genom att — i den mån läget på arbetsmarknaden och materialtillgången tillåte — det uppgjorda byggnadsprogrammet för tygverkstäderna snarast genomfördes, samt att frågor sammanhängande med kostnadsberäkningar och debiteringsgrunder borde lösas genom den utredning i ämnet, som organisationsnämnden i samarbete med försvarsgrensförvaltningarna och försvarets fabriksstyrelse erhållit i uppdrag att utföra.

Chefen för armén har instämt i tygavdelningens yttrande och därvid särskilt understrukit vikten av att truppförband och tygstationer hade tillgång till egna verkstäder. Uppförandet av de verkstäder, för vilka medel anvisades av riksdagen, borde om möjligt påskyndas.

Revisorerna ha till en början riktat erinringar mot de grunder som tillämpas i fråga om kostnadskalkylering och debitering vid vissa arméns tygverkstäder. Revisorerna grunda sina uttalanden på gjorda iakttagelser i samband med granskning av vid verkstäderna utställda fakturor och på uppgifter, inhämtade från arméförvaltningens tygavdelning. Till stöd för riktigheten av sina uttalanden ha revisorerna jämväl åberopat dels att under den tid, då ifrågavarande verkstäder vore underställda försvarsväsendets verkstadsnämnd, självkostnadsberäkningen vid verkstäderna bringades i närmare överensstämmelse med vad som gäller inom privatindustrien, dels ock uttalanden av 1940 års militära förvaltningsutredning, som understrukit riktigheten av sålunda tillämpade principer.

Riksdagen delar revisorernas uppfattning, att nu tillämpad kostnadskalky-

lering icke är ägnad medgiva önskvärd överblick över verkstadsrörelsens ekonomiska resultat. Det av tygavdelningen avgivna yttrandet synes bestyrka, att för möjliggörande av full kontroll över att en rationell och affärsmässig verkstadsdrift bedrivs erfordras andra grunder för kostnadsberäkningarna än de jämlikt gällande tygmaterielinstruktion tillämpade. Å andra sidan må framhållas, att tygavdelningen för att ernå en jämförelse med lönsamheten i förhållande till civila verkstäder verkställt särskilda kostnadskalkyler, omfattande även sådana omkostnadsposter, till vilka hänsyn icke tagas i samband med tygverkstädernas fakturering. Av tygavdelningens yttrande framgår, att dessa kalkyler, som utan erinran underställts industrikommissionens prövning, utvisa, att reparationstjänstens ordnande vid egna tygverkstäder är för statsverket fördelaktigare än anlåtande av civila verkstäder. Det är emellertid att märka, att kalkylerna avsett modern verkstadsanläggning, under det att revisorernas utredningsmaterial, enligt tygavdelningens utsago, avsett äldre, under synnerligen primitiva och irrationella förhållanden arbetande verkstäder.

Riksdagen vill i detta sammanhang framhålla, att, enligt vad som framgår av tygavdelningens yttrande, frågan om införande av kostnadskalkyler, avsedda att taga hänsyn till alla i självkostnaderna ingående moment, övervägts inom 1945 års försvarsfabriksutredning. Riksdagen har vidare inhämtat, att statens organisationsnämnd genom beslut den 15 mars 1946 erhållit i uppdrag att i samråd med bland annat arméförvaltningen verkställa utredning rörande principerna för självkostnadsberäkningarna vid försvarets verkstäder och om de grunder, som böra tillämpas för prissättning av utförda arbeten. Ifrågavarande spörsmål lärer sålunda redan vara föremål för utredning. Riksdagen förutsätter, att vad revisorerna i förevarande sammanhang anfört därvid ägnas vederbörlig uppmärksamhet.

Revisorerna ha vidare under åberopande av sina gjorda iakttagelser och under hänvisning till uttalanden av 1940 års militära förvaltningsutredning framhållit önskvärdheten av en fri och anpassningsbar organisation av här avsedda verkstadsrörelse, och revisorerna ha funnit det nuvarande systemet i olika hänseenden vara behäftat med så allvarliga brister, att en allsidig utredning synts revisorerna böra komma till stånd angående tygverkstädernas framtida organisation.

Riksdagen vill i anslutning härtill till en början framhålla, att de erinringar rörande driften vid tygverkstäderna, som revisorerna uttalat, närmast synas vara att hänföra till verkstädernas inre organisation och att ett tillrättläggande härutinnan i och för sig icke är beroende av spörsmålet om verkstädernas förvaltningsmässiga inordnande inom försvarsorganisationen. Sistnämnda spörsmål torde emellertid vara av den karaktär, att det framstår som naturligt, att detsamma kommer under bedömande i samband med nu pågående utredning rörande försvarets framtida organisation eller den utredning rörande försvarets centrala förvaltningsorganisation, som chefen för försvarsdepartementet enligt uttalande till det vid propositionen nr 120 till innevarande års riksdag fogade statsrådsprotokollet har för avsikt förordade. Riks-

dagen förutsätter sålunda, att den av revisorerna berörda frågan kommer att ägnas fortsatt uppmärksamhet i samband med pågående eller nära förestående utredningsarbeten.

Riksdagen vill slutligen i anslutning till revisorernas uttalande om önskvärdheten att uppskjuta påbörjandet av de verkstäder, till vilkas uppförande riksdagen anvisat medel, framhålla följande. Tygavdelningen har i sitt yttrande framhållit, hurusom redan år 1941 tygverkstädernas lokalfrågor underställdes Kungl. Maj:ts prövning och att efter studier å de olika arbetsplatserna därvid angavs, att en lösning av dessa frågor vore den viktigaste förutsättningen för att en rationalisering och modernisering av driften skulle vara möjlig, ävensom att tillgängliga lokaler ur sanitära och hälsosynpunkter befunno sig långt under det minimum, yrkeslagstiftningen föreskriver. Ämbetsverket har vidare framhållit, att principerna för verkstädernas rationalisering och modernisering underställts riksdagens prövning i samband med äskande av medel inom 1942 års försvarsbesluts kostnadsram. Riksdagen vill för sin del uttala, att därest förutsättningarna för av riksdagen beslutade men ännu ej igångsatta byggnadsföretag på förevarande område i samband med pågående eller förestående utredningar kunna förväntas bli ändrade, riksdagen givetvis förutsätter att dessa byggnadsfrågor — liksom ock andra av resultatet av utredningsarbetet beroende — bedömas från sålunda ändrade utgångspunkter.

Riksdagen får giva Kungl. Maj:t tillkänna vad riksdagen sålunda anfört.

6:o)

Förskottsstat- och krigstitelredovisningen under den förstärkta försvarsberedskapen.

Under försvarsdepartementet, § 9, ha revisorerna lämnat en redogörelse för vissa iakttagelser beträffande redovisningen av försvarsutgifterna under krigsåren 1939/40—1944/45 (Del I, s. 71—77).

Riksstatens IV huvudtitel har under hela krigsperioden upprättats i vanlig fredsmässig ordning med anslag beräknade till de belopp som erfordras för täckande av försvarets utgifter under fred enligt för respektive budgetår gällande försvarsorganisation.

För finansiering av beredskapskostnaderna har använts i 63 § regeringsformen föreskriven särskild beredskapsstat, å vilken för IV huvudtiteln anvisats förslagsanslag för dels försvarsgrenarnas löpande utgifter, dels engångsutgifter. Beredskapsstaten har för varje budgetår satts i kraft att av vederbörande myndigheter användas såsom förskottsstat. För täckning av å förskottsstaterna redovisade utgifter ha anvisats särskilda anslag å tilläggsstater.

För specificering av anslagen å förskottsstaten ha fastställts särskilda redovisningstitlar, benämnda krigstitlar. Dessa titlar erhöles därmed karaktären av statistiska undertitlar till förskottsstatens anslag. I den mån bered-

skapen erhöll en omfattning som motsvarade mobilisering utsträcktes krigstitelredovisningen till att omfatta samtliga försvarskostnader.

Revisorerna ha till en början lämnat en redogörelse över utvecklingen av medelsredovisningssystemet under beredskapstiden och ha därvid erinrat, att två krigstitelsystem använts, det ena omfattande undertitlar till förskottsstatens anslag till löpande utgifter, det andra omfattande undertitlar till förskottsstatens anslag till engångsutgifter. För de senare hade därjämte lämnats särskild redovisning för varje under förskottsstatens anslag till engångsutgifter meddelad anvisning, varvid varje anvisning i räkenskaperna skolat behandlas såsom särskilt reservationsanslag. Specifik redovisning hade vidare lämnats för varje för särskilt ändamål i riksstaten anvisat reservationsanslag. Redogörelser för meddelade anvisningar hade lämnats riksdagens vederbörande utskott. — Från och med den 1 juli 1944 hade krigstitelredovisningen upphört och nytt redovisningssystem införts, innebärande närmare anslutning till riksstatens anslagsindelning. För sådana till förskottsstaten hänförliga utgifter som icke kunnat fördelas efter riksstatens anslagsindelning hade härvid fastställts särskilda redovisningstitlar.

Av givna bestämmelser följde, enligt revisorerna, att vederbörande myndigheter icke haft befogenhet använda förskottsstatens anslag till löpande utgifter och för dessa anslag fastställda undertitlar till nyanskaffning av krigsmateriel, byggnadsarbeten, som ej avsåge flyttbara baracker för beredskapsförband m. fl. engångsutgifter, samt ej heller för sådana fredsmässiga försvarsutgifter, som normalt skulle täckas från riksstatsanslag. Revisorernas granskning hade emellertid utvisat, att de militära myndigheterna i stor utsträckning brutit mot dessa bestämmelser. Den av revisorerna företagna undersökningen hade sålunda givit vid handen, att byggnadsverksamhet i avsevärd utsträckning under beredskapstiden förekommit utan att medel härför i vederbörlig ordning ställts till förfogande. Av uppgifter, som stått till revisorernas förfogande, framginge sålunda bl. a., att central förvaltningsmyndighet i vissa fall bemyndigat underordnade myndigheter att med anlitan av medel å förskottsstaten utföra byggnadsföretag, vilka icke kunde anses hava haft avseende å den omedelbara förstärkningen av rikets försvarsberedskap och för vilka förskottsstaten sålunda icke torde hava varit avsedd. I vissa fall hade underordnade myndigheter i strid mot av central förvaltningsmyndighet givna föreskrifter bedrivit byggnadsverksamhet, därvid kostnader av enahanda art vid olika tillfällen bokförts å olika krigstitlar. I de uppgifter, som av revisorerna i förevarande hänseende inforrats, hade ofta kommit till synes en viss oklarhet rörande den myndighet, som beslutat de olika byggnadsföretagen, ävensom osäkerhet beträffande tillämpningen av krigsredovisningsföreskrifterna.

I detta sammanhang ha revisorerna även påpekat, att krigsförvaltningsreglementet, som under den förstärkta försvarsberedskapen varit gällande beträffande handläggning av ärenden av teknisk och ekonomisk natur vid krigsmakten, i förhållande till fredsbestämmelserna medgivit en betydligt längre gående decentralisering av beslutanderätten i hithörande ärenden. Då

ärendenas ändamålsenliga handläggning det krävde, kunde sålunda beslutanderätten tilldelas till och med chef för underavdelning av förband eller annan organisation, under förutsättning blott att denne vore av officers tjänsteställning.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Revisorerna äro väl medvetna om nödvändigheten av att vederbörande myndigheter vid krig eller krigsfara erhålla vittgående rörelsefrihet i fråga om medelsanvändningen. Det är emellertid ägnat att ingiva allvarliga betänkligheter, då — såsom i många fall skett — vederbörande myndighet i strid med gällande förvaltnings- och redovisningsföreskrifter anlitat förskottsstaten för utgifter, för vilka denna icke varit avsedd. Revisorerna vilja dock medgiva, att vissa i redogörelsen anmärkta missförhållanden kunna hänföras till dels oklarhet i utfärdade föreskrifter och dels avsaknad i vissa avseenden av bestämmelser. Det har särskilt uppmärksammats, att skillnaden mellan begreppen löpande utgifter och engångsutgifter icke till fullo klargjorts för de utanordnande myndigheterna. Krigstitelredovisningssystemet synes särskilt under beredskapstidens första år icke heller hava fyllt de fordringar, som bort kunna ställas på detsamma. Den långtgående decentraliseringen av beslutanderätten i förvaltningsärenden, som krigsförvaltningsreglementet medgivit, har ofta haft till följd, att personal med otillräckliga insikter och erfarenheter erhållit alltför vittgående befogenheter, vilket medfört mindre ändamålsenliga dispositioner. Slutligen torde kunna konstateras, att de kontrollerande organen icke kunnat helt fylla sina uppgifter. Delvis torde dessa förhållanden hava berott på att såsom ovan framhållits erforderliga för krig och krigsfara lämpade regler icke alls eller endast delvis funnits utarbetade samt att omfattande organisatoriska omläggningar behövt genomföras under rådande beredskap.

Det har synts revisorerna angeläget, att i anslutning till de beredskapsstater för försvarsväsendet, som årligen underställas riksdagen, närmare övervägas, vilka dispositionsregler, som skola gälla för de å dessa uppförda anslagen. Därvid vilja revisorerna särskilt understryka betydelsen av tydliga föreskrifter till förhindrande av att utgifter av engångsnatur komma att belasta förskottsanslag till löpande utgifter. Frågan om omfattningen av krigsförvaltningsmyndigheternas beslutanderätt i ekonomiskt avseende under beredskapsförhållanden synes även böra göras till föremål för särskild prövning.

Yttranden hava avgivits av *försvarets civilförvaltning och riksräkenskapsverket* (Del II, s. 82—100).

Försvarets civilförvaltning har framhållit, att — med den erfarenhet, som vunnits under den nu tilländalupna beredskapstiden, samt med nuvarande organisation av den centrala försvarsförvaltningen — vid ett ånyo inträdande beredskapsläge eller i fall av krig helt andra möjligheter än tidigare förefinnas att bemästra därvid uppkommande problem i fråga om redovisning och krigsförvaltning.

Riksräkenskapsverket — som lämnat en utförlig redogörelse för de riktlinjer som legat till grund för redovisningen av försvarskostnaderna liksom för de skäl som föranlett utfärdandet av särskilda, från fredsmässiga regler avvikande redovisningsföreskrifter för de militära beredskapskostnaderna — har under hänsynstagande till under beredskapstiden vunna erfarenheter an-

givit vissa riktlinjer för utformandet av bestämmelser för dispositionen av å beredskapsstat uppförda anslag för försvaret samt för redovisningen av försvarskostnaderna.

Riksdagen får till en början erinra om att riksdagen i sin skrivelse i anledning av riksdagens år 1944 församlade revisorers berättelse förordade en närmare undersökning rörande de med uppförandet av krigssjukhuset i Lärbro sammanhängande förhållandena. Riksdagen framhöll därvid, att en dylik undersökning kunde tänkas lämna material till bedömande, huruvida bestämmelserna med avseende å krigsförvaltningen voro till fyllest och om måhända särskilda för ett beredskapsläge avsedda föreskrifter borde utarbetas. Riksdagen anhöll hos Kungl. Maj:t att berörda utredning måtte verkställas. Enligt vad riksdagen inhämtat har Kungl. Maj:t den 19 september 1945 uppdragit åt försvarets civilförvaltning att verkställa ytterligare utredning rörande förhållandena i samband med krigssjukhusets anordnande.

1945 års revisorer ha i förevarande sammanhang, under återopande av gjorda iakttagelser beträffande förskottsstats- och krigstitelredovisningen under den förstärkta försvarsberedskapen, framhållit såsom angeläget att ett övervägande kommer till stånd rörande de dispositionsregler som böra gälla för de å beredskapsstaterna för försvarsväsendet uppförda anslagen. Revisorerna ha särskilt understrukit betydelsen av föreskrifter till förhindrande av att utgifter av engångsnatur komma att belasta förskottsanslag till löpande utgifter och ha vidare funnit frågan om omfattningen av krigsförvaltningsmyndigheternas beslutanderätt i ekonomiskt avseende under beredskapsförhållanden böra ägnas särskild uppmärksamhet.

Särskilda redovisningsföreskrifter i fråga om krigs- eller beredskapskostnader funnos icke utfärdade år 1939. Gällande allmänna krigsförvaltnings- och krigskassareglementen voro avsedda att användas under krigsförhållanden. Det är, såsom riksräkenskapsverket i sitt yttrande framhållit, uppenbart, att åtskilliga improvisationer måste tillgripas när det gällde att bemästra den mot slutet av år 1939 uppkomna beredskapssituationen. Den upprustning och omorganisation som ansågs erforderlig i samband med beredskapen gjorde icke problemet lättare. Jämväl må beaktas, att förvaltningarna med avseende å personalorganisationen knappast voro rustade att lösa de uppgifter som plötsligt kommo att påläggas dem.

Såväl försvarets civilförvaltning som riksräkenskapsverket ha givit uttryck åt den uppfattningen, att de av revisorerna påtalade missförhållandena såväl i fråga om redovisningen som i fråga om krigsförvaltningen få anses vara att hänföra till beredskapens första år. Av yttrandena framgår vidare, att åtgärder undan för undan vidtagits för att åstadkomma förbättringar i olika avseenden. Därest ett beredskapstillstånd åter skulle inträda läres därför, såsom myndigheterna framhållit, uppkommande svårigheter numera bättre kunna bemästras.

Det vill emellertid synas som om den av revisorerna såsom önskvärd avsedda översynen på förevarande områden är motiverad. Det måste uppenbar-

ligen vara av värde att med utgångspunkt från under beredskapstiden vunna erfarenheter söka utforma bestämmelser, lämpliga just för beredskapsförhållanden. Enligt riksdagens mening bör därför fortsatt uppmärksamhet ägnas åt här avsedda problem. I anslutning härtill vill riksdagen framhålla, att riksdagen av de i ärendet avgivna yttrandena erhållit det intrycket, att under beredskapstiden större uppmärksamhet ägnats de rent redovisningsmässiga problemen än frågan om krigsförvaltningsmyndigheternas beslutanderätt i ekonomiskt hänseende. Riksdagen vill därför understryka revisorernas uttalande, att sistnämnda spörsmål bör ägnas särskild uppmärksamhet. Förefintliga möjligheter att beträffande beredskapsstaternas anslag meddela mer detaljerade dispositionsregler böra givetvis även övervägas.

Åberopande det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i av revisorerna angivna syften.

7:o)

**Statens arbetsmarknadskommissions ställning i räkenskapshänseende.
Revisionen av arbetsmarknadskommissionens medelsförvaltning.**

Under socialdepartementet, §§ 12 och 13, ha revisorerna gjort vissa erinringar beträffande redovisningen och revisionen av statens arbetsmarknadskommissions medelsförvaltning (Del I, s. 87—103).

Statens arbetsmarknadskommissions ställning i räkenskapshänseende.

I fråga om medelsförvaltningen äro de olika statliga ämbetsverk och myndigheter, som tillsammans utgöra statsverket, uppdelade i huvudsakligen två grupper, nämligen dels huvudförvaltningar, dels ock sådana förvaltningar, som i budgethänseende äro inordnade under huvudförvaltningar. Den grundläggande olikheten mellan huvudförvaltningar och dylika underordnade förvaltningar består däri, att huvudförvaltningarna hava eget konto i rikshuvudboken. En huvudförvaltning kommer härigenom att gentemot budgeten redovisa såväl alla anslag, som myndigheten själv disponerar, som även de anslag, vilka myndigheten — såsom fallet är med statskontoret i fråga om t. ex. arbetsmarknadskommissionens anslag — har att efter rekvisition utbetala till densamma i medelhänseende underordnade förvaltningar. Dessa senare bestrida därpå de med anslagen avsedda utgifterna och avgiva häröver självständiga specialredovisningar till riksräkenskapsverket eller, vad beträffar krisorganen, till överrevisionen för krisförvaltningen.

Revisorerna ha i ett räkenskapsammandrag (tablå 1) och en specifikation över tillgångar och skulder den 30 juni 1945 (tablå 2) närmare belyst statens arbetsmarknadskommissions medelsförvaltning under budgetåret 1944/45. Beträffande nämnda tablåer hänvisas till Del I, s. 91 och 92.

Den bristande överensstämmelse, som av tablåerna kan utläsas föreligga mellan arbetsmarknadskommissionens redovisning och budgetredovisningen,

är enligt revisorernas mening att hänföra till ovan antydda förhållande att kommissionen i egenskap av underförvaltning i budgethänseende är inordnad under statskontoret.

Revisorerna ha erinrat om följande uttalande i ett av statskontoret och riksräkenskapsverket den 11 september 1934 avgivet utlåtande i fråga om statsmyndigheternas hänförande till huvudförvaltningar eller till i räkenskaps-hänseende underordnade förvaltningar:

Ur kontrollsynpunkt vore anordningen med en huvudförvaltning, omfattande ett stort antal underförvaltningar, av jämförelsevis ringa värde, då det icke ankomme på huvudförvaltningen att övervaka, att de utanordnade medlen av underförvaltningen användes för sitt angivna ändamål, samt det för övrigt knappast skulle låta sig göra för huvudförvaltningen att effektivt utöva en dylik övervakning.

Ur riksbokföringens synpunkt vore denna anordning icke tillfredsställande så till vida, att skiljaktighet lätt kunde uppkomma mellan anslagsbelastningen i huvudförvaltningens räkenskaper och underförvaltningens, beroende på att underförvaltningen genom omföring mellan skilda anslag eller anslagsposter disponerade de rekviderade medlen på annat sätt än som till huvudförvaltningen uppgivits. Bortsett härifrån bleve emellertid överensstämmelsen under budgetårets olika månader mellan, å ena sidan, den i riksbokföringen för underförvaltningen redovisade anslagsbelastningen och, å andra sidan, de hos underförvaltningen redovisade faktiska utgifterna i regel bristfällig, beroende på att medelsrekvisitionen hos huvudförvaltningen icke kunde helt anpassas till det för olika ändamål framträdande medelsbehovet och dessutom ej alltid skedde månadsvis. För budgetåret i dess helhet kunde fullständig överensstämmelse mellan hos huvudförvaltningen redovisade medelsrekvisitioner och hos underförvaltningen bokförda utgifter ennås allenast, om och i den mån underförvaltningen vid budgetårets utgång varit i tillfälle att till huvudförvaltningen för olika utgiftstitlar inleverera eventuellt kvarstående kassabehållning.

De erfarenheter, som under de gångna åren vunnits i de fall, då dragningsrätt å statsverkets giroräkning medgivits vissa myndigheter, visade oförtydligt, att, ur synpunkten av räkenskapernas överskådlighet, reda och lätthet att kontrollera, avsevärda fördelar vore därmed förenade.

Revisorerna påpeka, att arbetsmarknadskommissionen vid beräkning av medelsbehovet för budgetåret 1944/45 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. specificerat medelsbehovet å åtta undertitlar. Denna uppdelning å undertitlar hade kommissionen även iakttagit vid redovisningen.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Av det anförda framgår, att flera olägenheter ur redovisningssynpunkt vidlåda den nuvarande anordningen med statens arbetsmarknadskommission såsom underförvaltning i förhållande till statskontoret. Särskilt bör framhållas, att härigenom av kommissionen redovisade utgifter icke ligga till grund för budgetredovisningen. Dessa olägenheter skulle undvikas, därest kommissionen bleve huvudförvaltning och medgäves dragningsrätt å statsverkets checkräkning.

Anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering — i riksstaten för innevarande budgetår upptaget med 47,5 miljoner kronor — är avsett för utgifter av skilda slag. En gränsdragning mellan anslagets olika ändamål torde såsom ovan framgår i viss utsträckning vara möjlig att genomföra.

Revisorerna, som icke förbisett, att vissa av anslagets undertitlar äro av tillfällig karaktär, vilja dock framhålla önskvärdheten av att för vinnande av överskådlighet och förenkling ur redovisningssynpunkt en uppdelning av detta anslag i flera riksstatsanslag kommer till stånd. Även beträffande anslaget till kostnader för överflyttning av arbetskraft kunna vissa skäl anföras för en uppdelning av anslaget.

Beträffande de medel, som från anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering utgå i form av lån till främjande av företagarverksamhet m. m., vilja revisorerna ifrågasätta lämpligheten av att sådan låneverksamhet finansieras från detta anslag.

Yttranden hava avgivits av *statens arbetsmarknadskommission* och *riksräkenskapsverket* (Del II, s. 103—106), vilka intet haft att erinra mot att arbetsmarknadskommissionen i räkenskaphänseende erhåller ställning såsom huvudförvaltning med rätt att anlita statsverkets checkräkning i riksbanken.

Revisorernas förslag om en uppdelning i riksstaten av såväl anslaget till utgifter för arbetsmarknadens reglering som anslaget till kostnader för överflyttning av arbetskraft tillstyrkes av riksräkenskapsverket, som finner lämpligt att åt riksräkenskapsverket uppdrages att i samråd med kommissionen utarbета förslag till ändrad anslagsuppställning.

Arbetsmarknadskommissionen är på denna punkt av motsatt uppfattning och framhåller, att en uppdelning av anslaget till arbetsmarknadens reglering skulle föranleda betydande olägenheter, framför allt sammanhängande med vanskligheten att på förhand uppskatta de olika delanslagens erforderliga storlek. En uppdelning av anslaget kunde leda till att man bleve tvungen att välja hjälpformer, vilkas kostnader bestredes av mindre ansträngda delanslag, även om dessa hjälpformer inte skulle vara i det speciella fallet mest ändamålsenliga. Skulle denna konsekvens undvikas, måste vart och ett av delanslagen utmätas med hänsyn till det största ianspråktagande av det samma, som man med högre sannolikhetsgrad kunde förutsätta. Detta skulle medföra, att det sammanlagda anslagsbehovet till åtgärder för arbetsmarknadens reglering skulle bliva avsevärt större än enligt nuvarande ordning, vilket i sin tur skulle medföra en oriktig merbelastning av budgeten. Den uppdelning av anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering, som för närvarande företages vid anslagsberäkningen och av kommissionen tillämpas vid bokföringen, innebure icke en uppdelning efter investeringsområde utan efter hjälpform.

Revisionen av arbetsmarknadskommissionens medelsförvaltning.

Till följd av de extraordinära krav, som under våren 1940 kommo att ställas på arbetsmarknaden, framstod en utbyggnad och förstärkning av dåvarande statens arbetsmarknadskommission såsom önskvärd. På grund härav ombildades kommissionen genom Kungl. Maj:ts beslut den 7 maj 1940 från ett rådgivande, huvudsakligen till regeringen bundet organ, med vissa utredningsuppgifter med avseende å hjälpverksamheten vid arbetslöshet, till ett organ med administrativa befogenheter samt ledande och samordnande uppgifter på arbetsmarknadsområdet.

Den företagna omläggningen innebar i huvudsak, att den centrala ledning-

en av arbetsförmedlingen, vilken tidigare åvilat socialstyrelsen, samt hjälpverksamheten vid arbetslöshet, vilken sedan år 1914 handhafs av statens arbetslöshetskommission, sammanfördes till en och samma myndighet. Den offentliga arbetsförmedlingen förstatligades tills vidare, samtidigt som särskilda länsorgan, länsarbetsnämnderna, inrättades med främsta uppgift att närmast under kommissionen verka samordnande och ledande i fråga om arbetsförmedlingsverksamheten inom länet. Kostnaderna för såväl arbetsförmedlingen som länsarbetsnämnderna skulle helt bestridas av till kommissionens förfogande stående medel. De befogenheter med avseende å hjälpverksamheten vid arbetslöshet vad beträffar såväl understöds- som arbetslinjen, vilka tidigare tillkommo statens arbetslöshetskommission, överfördes samtidigt till kommissionen.

Åt kommissionen uppdrogs jämväl att fungera såsom riksarbetsstyrelse enligt lagen om tjänsteplikt samt tillsynsmyndighet enligt förordningen om krigsfamiljebidrag. Även i fråga om tillämpningen av förordningen om värnpliktslån uppdrogs åt kommissionen att vara tillsynsmyndighet.

Genom brev den 31 maj 1940 till statens arbetsmarknadskommission angående granskning av kommissionens räkenskaper och förvaltning m. m. föreskrev Kungl. Maj:t, att statens arbetsmarknadskommissionens, länsarbetsnämndernas och de under ledning av länsarbetsnämnd ställda offentliga arbetsförmedlingsanstaltens förvaltning och räkenskaper ävensom den verksamhet, som bedrevs med bidrag av statsmedel under nämnda myndigheters förvaltning, skulle granskas av tre särskilda överrevisorer, till vilkas biträde skulle finnas en revisionsavdelning.

Revisorerna hava lämnat en översikt över hur revisionen av arbetsmarknadskommissionens medelsförvaltning enligt instruktionen den 31 maj 1940 är ordnad. I detta avseende hänvisas till Del I, s. 100 och 101.

Revisorerna ha gjort följande uttalande.

Revisionen av statens arbetsmarknadskommissionens räkenskaper skiljer sig i flera avseenden från vad som gäller i fråga om revisionen beträffande övriga områden inom statsförvaltningen.

Till att börja med är att märka, att det stora förvaltningsområde, kommissionen omspänner, i sin helhet är undantaget från den centrala revisionsmyndighetens kamerala granskning. Såsom förut framhållits har även i de fall, då vid vissa ämbetsverk särskilda s. k. specialrevisioner av praktiska skäl inrättats för kameral revision av vissa lokalförvaltningars räkenskaper, riks-räkenskapsverket likväl ansetts böra granska vederbörande centralförvaltningar samt även äga rätt att granska lokalförvaltningarna. Vad åter angår arbetsmarknadskommissionen har den nu gällande ordningen berövat riks-räkenskapsverket varje möjlighet att utöva den allmänna tillsyn över den ekonomiska förvaltningen, ämbetsverket i sin egenskap av centralt revisionsorgan har att fullgöra inom statsförvaltningen i övrigt. Med hänsyn härtill förefinnas risker att sådana principer i fråga om den ekonomiska förvaltningen kunna utbilda sig, vilka i avsevärd mån skilja sig från vad som eljest tillämpas inom statsförvaltningen.

Inom järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen finnas även av Kungl. Maj:t förordnade överrevisorer, vilka hava till uppgift att granska nämnda myndigheters räkenskaper och förvaltning.

Överrevisorerna vid dessa förvaltningar hava att i första hand utöva en granskning ur ekonomisk synpunkt. Den kamerala revisionen torde däremot ligga vid sidan av deras egentliga arbetsuppgifter. Vad åter angår den revision, som utövas av arbetsmarknadskommissionens överrevisorer, skiljer sig denna till arten i väsentlig mån från förut nämnda överrevisorerers granskning, därigenom att den skall avse icke blott saklig utan jämväl fortlöpande kameral granskning.

Arbetsmarknadskommissionen har undergått en betydelsefull förändring ur administrativ synpunkt. Efter att från början hava varit ett utpräglat krisorgan med vissa rådgivnings- och utredningsuppgifter med avseende å hjälpverksamheten vid arbetslöshet har kommissionen kommit att successivt tilldelas viktiga administrativa befogenheter. Efter ombildningen år 1940 kan kommissionen sägas hava erhållit karaktären av ett ämbetsverk med den mera självständiga ställning, som i allmänhet tillkommer ett sådant. I samma mån kommissionen sålunda fått en fastare organisation och tilldelats mera permanenta arbetsuppgifter, har dess karaktär av krisorgan förminskats. Jämsides härmed har en centralisering skett i fråga om medelsförvaltningen. Under sådana förhållanden synes det icke moliverat, att den kamerala revisionen fortfarande är anordnad på sätt som gäller i avseende å krisförvaltningen. Ett inordnande av densamma under permanent revisionsorgan framstår därför såsom naturligt. I detta sammanhang förtjänar även nämnas, att särskilda sakkunniga för närvarande äro sysselsatta med utredning angående dels ett överflyttande till arbetsmarknadskommissionen av tillsynen över den statsunderstödda arbetslöshetsförsäkringen — för närvarande förlagd till socialstyrelsen — dels ock ett definitivt förstatligande av arbetsförmedlingen. Därest dessa verksamhetsgrenar för framtiden varaktigt komma att hänföras till kommissionen, kunna uppenbarligen än större skäl åberopas för att den kamerala revisionen bör handhavas av ett permanent revisionsorgan.

Med hänsyn till vad ovan anförts vilja revisorerna — utan att därigenom ifrågasätta lämpligheten av att den sakliga granskningen av arbetsmarknadskommissionen och dess underlydande organ handhavas av särskilda överrevisorer — såsom sin mening uttala, att den rent kamerala och författningsmässiga granskningen av arbetsmarknadskommissionens räkenskaper icke bör undandragas det centrala revisionsorganet.

Yttranden hava avgivits av *statens arbetsmarknadskommission* och *riksräkenskapsverket* (Del II, s. 106—111). Arbetsmarknadskommissionen anser att ett avskiljande av den kamerala revisionen från överrevisionen skulle medföra betydande nackdelar utan att motsvarande fördelar därigenom skulle vinnas. Mest ändamålsenligt syntes vara att en eventuell översyn av revisionens organisation upptogs till utredning och prövning verkställdes i samband med organisationsfrågan för kommissionen i dess helhet.

Riksräkenskapsverket ansluter sig till revisorerens uttalande angående en överflyttning av den kamerala granskningen av arbetsmarknadskommissionens med underlydande organ räkenskaper och förvaltning till det centrala revisionsorganet. Detta skulle icke innebära att systemet med särskilda överrevisorer icke skulle kunna bibehållas.

Revisorernas under förevarande punkt redovisade uttalanden avse huvudsakligen dels vissa spörsmål berörande statens arbetsmarknadskommissions

ställning i räkenskapshänseende, dels ock frågan om formerna för revisionen av kommissionens medelsförvaltning.

Riksdagen delar revisorernas uppfattning om olägenheterna av att de av kommissionen redovisade utgifterna icke ligga till grund för budgetredovisningen. Av kommissionens yttrande i ärendet framgår, att kommissionen i och för sig icke har något att erinra mot att åtgärder vidtagas så att nu berörda olägenheter undvikas.

Revisorerna ha vidare framhållit önskvärdheten av att en uppdelning av de nu å riksstaten uppförda anslagen till arbetsmarknadens reglering och till kostnader för överflyttning av arbetskraft på ett flertal riksstatsanslag kommer till stånd. Riksdagen vill icke förneka, att genom en dylik uppdelning större överskådlighet skulle vinnas såväl ur redovisningssynpunkt som vid bedömandet av medelsbehovet för olika ändamål. Vad arbetsmarknads-kommissionen i detta sammanhang anfört ger emellertid vid handen, att med en dylik uppdelning å andra sidan skulle följa betydande olägenheter i olika avseenden. Då risk sålunda får anses föreligga att de med en uppdelning avsedda fördelarna bli endast skenbara, har riksdagen funnit välbetänkt att en viss försiktighet iakttages med avseende å eventuella förändringar på förevarande område. Riksdagen vill emellertid framhålla, att, såsom arbetsmarknads-kommissionen också påpekat, vissa fördelar måhända skulle stå att vinna genom en längre gående specifikation å särskilda undertitlar av de till ifråga-varande anslag hänförliga utgifterna.

Jämväl vad angår frågan om formerna för revision av arbetsmarknads-kommissionens medelsförvaltning ha delade meningar kommit till uttryck. Å ena sidan ha revisorerna — vilkas uppfattning riksräkenskapsverket delat — ansett en överflyttning böra ske till det statliga centrala revisionsorganet, riksräkenskapsverket, av den kamerala granskningen av kommissionens med underlydande organ räkenskaper och förvaltning. Till stöd härför ha revisorerna åberopat, bland annat, den ändrade karaktär, kommissionen på senare tid erhållit. Den sakliga granskningen av kommissionens verksamhet åter har förutsatts skola alltjämt handhavas av särskilda för ändamålet utsedda överrevisorer. Å andra sidan har arbetsmarknads-kommissionen, under hänvisning, bland annat, till att kommissionens arbetsuppgifter alltjämt äro av inom statsförvaltningen särpräglad natur, ansett en förändring av nuvarande ordning åtminstone för närvarande icke böra komma till stånd. Riksdagen vill för sin del icke förringa betydelsen av att formerna för revisionen inom visst verksamhetsområde bestämmas under hänsynstagande till de för verksamhetsområdet speciella förhållandena. Å andra sidan synas icke avstegen från eljest inom statsförvaltningen tillämpade normer böra göras större än de särskilda omständigheterna föranleda.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 8 mars 1946 givna bemyndigande ha särskilda sakkunniga tillkallats för utredning rörande ett centralt organ inom statsförvaltningen för handhavande av arbetsmarknadsfrågor.

Det har syntts riksdagen naturligt, att i det föregående avhandlade spörs-

mål bli föremål för överväganden i samband med berörda utredning. Riksdagen får därför anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i syfte att i det föregående berörda spörsmål tagas under övervägande i samband med ovan angivna utredning.

8:o)

Jordbruks- och verkstadsdriften vid statliga skyddshem och alkoholistanstalter.

Under socialdepartementet, § 15, ha revisorerna behandlat vissa spörsmål berörande jordbruks- och verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen och alkoholistanstalterna (Del I, s. 112—121).

Enligt instruktionen för socialstyrelsen den 23 december 1937 har styrelsen överinseende över skyddshemmen. Närmare föreskrifter angående styrelsens verksamhet härutinnan finnas meddelade i stadgan för skyddshemmen den 24 september 1937 och instruktionen för skyddshemsinspektören den 23 december samma år. I fråga om skyddshemmens organisation m. m. finnas förutom i nämnda författningar bestämmelser meddelade även i barnavårdslagen.

Anslagen till avlöningar och omkostnader utbetalas av socialstyrelsen och disponeras av vederbörande skyddshemsstyrelser. Anslaget till byggnadsarbeten utbetalas och disponeras av socialstyrelsen.

Varje skyddshemsstyrelse åligger att under överinseende av skyddshemsinspektören utöva tillsyn över skyddshemmet och ledning av dess förvaltning. Den närmaste ledningen av skyddshemmet handhaves av en föreståndare, som i regel biträdes av en eller flera befattningshavare i frågor rörande den ekonomiska förvaltningen och den affärsmässiga driften vid hemmet. Skyddshemsstyrelsen åligger, bland annat, att meddela erforderliga föreskrifter om räkenskapsföring, kassavård och kontroll därå, i den mån dylika föreskrifter ej meddelats av riksräkenskapsverket. Detta ämbetsverk har fastställt vissa formulär för medelsredovisningen. Styrelsens ordförande eller annan ledamot, som styrelsen därtill förordnar, har att med särskild uppmärksamhet följa skyddshemmens verksamhet.

Föreståndare åligger i regel, bland annat, att föra hemmets räkenskaper, att uppbära och redovisa inflytande inkomster samt svara för att behöriga likvider inflyta eller indrivnas i rätt tid. Skyddshemmens räkenskaper insändas kvartalsvis till socialstyrelsen, där en priskontrollerande och tekniskt reviderande granskning av desamma verkställs.

I yrkeshem och ungdomshem för män skall meddelas såväl teoretisk som praktisk yrkesutbildning i jordbruk med ladugårds- och trädgårdsskötsel samt i snickeri och mekaniskt verkstadsarbete. Vid 9 av de 16 nu befintliga statliga skyddshemmen bedrivs såväl jordbruks- som verkstadsdrift medan vid de 7 återstående endast jordbruk bedrivs. Den åkerareal, som brukas av skyddshemmen, varierar mellan 6,5 och 52 har. För jordbruksdriften fin-

nes särskild personal anställd, som för närvarande uppgår till omkring 30 personer. Jordbruksdriften handhaves under vederbörande skyddshemsstyrelsens överinseende av föreståndaren. Av de sex senaste budgetåren har jordbruksdriften visat överskott endast budgetåren 1942/43 och 1943/44. Under budgetåren 1939/40—1944/45 har underskott uppkommit på verksamheten med sammanlagt 38 672 kronor.

De 6 senaste budgetåren har underskott å verkstadsdriften redovisats med sammanlagt 26 733 kronor. Endast för budgetåren 1941/42 och 1943/44 uppstod överskott.

Enligt bestämmelserna i lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister skola de allmänna alkoholistanstalterna stå under uppsikt av socialstyrelsen. Närmare bestämmelser härom finnas förutom i lagen huvudsakligen i stadgan den 23 december 1920 för statens tvångsarbetsanstalter och i samband med dem anordnade alkoholistanstalter samt i kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården.

För närvarande äro fyra statliga alkoholistanstalter i verksamhet, nämligen Venngarn, Svartsjö, Haknäs och Karlstad. Svartsjö är en kombinerad tvångsarbets- och alkoholistanstalt.

Varje anstalt står under ledning av en av Kungl. Maj:t utsedd styrelse. Den närmaste ledningen handhaves av en direktör, som i fråga om jordbruks- och verkstadsdriften biträdes av speciellt härför anställda befattningshavare.

Vid anstalterna å Venngarn och Svartsjö förekommer såväl jordbruks- som verkstadsdrift. Venngarn omfattar cirka 228 har och Svartsjö cirka 333 har åker.

Å jordbruksdriften har under alla de senaste fem budgetåren redovisats överskott. Även i fråga om verkstadsdriften hava anstalterna redovisat överskott under budgetåren 1940/41—1943/44.

Beträffande alkoholistanstalternas ekonomiska förvaltning har socialstyrelsen icke ålagts några särskilda uppgifter eller erhållit några speciella befogenheter. Styrelsen handlägger endast ärenden angående intagningar, utskrivningar och sociala frågor i allmänhet. Anslagen utbetalas sålunda av vederbörande länsstyrelser och ej av socialstyrelsen.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Av den verkställda utredningen framgår, att nettoresultaten av såväl jordbruks- som verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen i genomsnitt utvisa underskott, under det att vid de allmänna alkoholistanstalterna för motsvarande verksamhetsgrenar redovisas överskott. Emellertid kunna de redovisade resultaten icke utan vidare tjäna som ledning vid bedömandet av den ekonomiska förvaltningen av dessa anstalter, alldenstund någon af-färsräkning driftbokföring vanligen ej ägt rum. Vissa skyddshem synas dock genomgående uppvisa sämre resultat än andra. Huruvida orsaken härtill varit bristfällig skötsel av verksamheten eller om andra omständigheter inverkat, torde icke kunna fastställas annat än efter en mera ingående utredning än den revisorerna varit i tillfälle att företaga. En anledning till det mindre gynnsamma resultatet synes dock hava varit, att enhetliga grunder saknats för prissättningen. Icke obetydliga summor torde även kunna till-

föras statsverket genom en rationell inköps- och försäljningspolitik och överbud en rationell drift. En viss kontroll härutinnan har visserligen utövats av socialstyrelsen med ledning av insända räkenskaper, men denna granskning kan knappast tillmätas större betydelse, då den endast är av teknisk-kameral natur. Dessutom utövas denna kontroll endast i efterhand.

Den omständigheten, att skyddshemmen och alkoholistanstalterna i främsta rummet hava att fullgöra sociala uppgifter, utesluter icke att affärsmässiga principer både kunna och böra tillämpas vid drivande av med dessa institutioner förenade jordbruk och verkstäder. En förutsättning härför är, att denna verksamhet ställes under sakkunnig kontroll. En sådan bör omfatta såväl de statliga skyddshemmen som de allmänna alkoholistanstalterna. Revisorerna ifrågasätta därför, om icke socialstyrelsen bör tillförsäkras erforderlig sakkunskap för ledningen av den vidsträckta ekonomiska verksamhet, som bedrivs vid styrelsens anstalter.

I detta sammanhang hava revisorerna även velat upptaga en fråga om redovisningen av vissa riksstatsanslag. Revisorerna vilja visserligen ifrågasätta, huruvida icke även anslagen till statens alkoholistanstalter lämpligen borde utbetalas av socialstyrelsen i stället för av vederbörande länsstyrelse.

Yttrande har avgivits av *socialstyrelsen* (Del II, s. 113—120).

Under punkten 1:o) har riksdagen funnit angeläget att vissa ekonomiska problem berörande fångvårdens jordbruksdrift ägnas uppmärksamhet. Under nu förevarande punkt ha revisorerna ifrågasatt undersökning rörande möjligheterna att höja lönsamheten av jordbruks- och verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen och de allmänna alkoholistanstalterna. Revisorerna ha i anslutning därtill förordat, att här avsedda verksamhet ställes under sakkunnig kontroll, för vilket ändamål socialstyrelsen borde tillförsäkras erforderlig sakkunskap.

Socialstyrelsen har bland annat framhållit, att jordbruks- och verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen såvitt styrelsen kunnat finna skötts på ett efter förhållandena tillfredsställande sätt. Styrelsen har å andra sidan icke velat bestrida, att ett ökat ekonomiskt utbyte i och för sig skulle kunna åstadkommas. I fråga om den ekonomiska driften vid alkoholistanstalterna har styrelsen funnit denna fylla ganska högt ställda fordringar. Socialstyrelsen har emellertid framhållit, att styrelsen saknat anledning att närmare granska denna sida av anstalternas verksamhet, då anstalterna i detta avseende icke vore underställda styrelsen.

Riksdagen har icke ansett sig på den föreliggande utredningen kunna grunda något uttalande rörande lönsamheten av jordbruks- eller verkstadsdriften vid nu ifrågavarande skyddshem och anstalter. Helt allmänt vill emellertid riksdagen framhålla angelägenheten av att arbetet inom de olika yrkesområdena så organiseras och bedrivs, att det ekonomiska utbytet därav utan eftersättande av inrättningarnas primära syftemål blir så tillfredsställande som möjligt. Härutinnan av revisorerna antydda rationaliseringsåtgärder synas riksdagen vara förtjänta att beaktas.

Riksdagen får anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under överbäggande åtgärder i angivna syfte.

9:o)

Landsstatshuset i Halmstad.

Under kommunikationsdepartementet, § 19, ha revisorerna ifrågasatt ändamålsenligheten av vissa för den statliga byggnadsverksamheten fastställda byggnadsnormer (Del 1, s. 144—147).

Den 14 januari 1938 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att i samråd med länsstyrelsen i Hallands län och lantmäteristyrelsen verkställa utredning rörande nybyggnad för länsstyrelsen och lantmäterikontoret i länet. Efter samråd med 1940 års civila byggnadsutredning lät byggnadsstyrelsen utarbeta förslag till lokaler, dock endast för länsstyrelsen. Lantmäterikontoret ansågs kunna tills vidare behålla dittills disponerade lokaler.

Vid 1942 års riksdag hemställde Kungl. Maj:t om anslag för ändamålet med 395 000 kronor. Kungl. Maj:t hade därvid upptagit det framlagda förslaget utan att förorda annat än obetydliga jämkningar. Riksdagen anförde, att ifrågavarande förslag enligt vad byggnadsstyrelsen påvisat innebure ej oväsentliga beskringar av tidigare av länsstyrelsen framställda utrymmeskrav, i det förslaget bland annat ej innefattade lokaler för lantmäteri-, länsarkitekt- och vägingenjörskontoren. Då emellertid förslaget, såsom departementschefen framhållit, finge anses tillgodose länsstyrelsens dåvarande lokalbehov samt dessutom innefattade goda tillbyggnadsmöjligheter, därest behov av ökade utrymmen framdeles skulle uppstå, ansåg sig riksdagen böra anvisa det äskade beloppet. Vid 1943 års riksdag anvisades tilläggsanslag å dels 35 000 kronor för möjliggörande av viss ändring å byggnadsplanen i anledning av inrättandet av en särskild taxeringsavdelning vid länsstyrelsen, dels ock 75 000 kronor för kompensering av inträdda prisstegringar m. m.

Till landsstatshuset ha sålunda anvisats sammanlagt 505 000 kronor. Byggnaden blev färdig i oktober 1943. Byggnadskostnaderna ha uppgått till 491 000 kronor.

Revisorerna ha framhållit, att de avlagt besök i landsstatshuset i Halmstad och därvid gjort följande iakttagelser. Sessionssalen hade en längd av 10 meter och en bredd av 4,5 meter. Den föreföll att vara för liten och kunde icke heller användas för sådana större sammanträden, som ofta bruka förekomma hos en länsstyrelse. Korridorerna i byggnaden hade en bredd av 1,9 meter, vilket föreföll att vara snävt tillmätt. Dörrar, som voro placerade mitt emot varandra på ömse sidor om korridoren, slogo nämligen emot varandra, om de öppnades samtidigt. En viss risk för olycksfall syntes härigenom föreligga. Vidare syntes arbetsrummen vara knappt tillmätta med hänsyn till att besök av allmänheten voro vanliga och att för arbetets behöriga bedrivande, såsom fallet är å en länsstyrelse, erfordrades att ett stort antal akter och handlingar förvarades å tjänsterummen.

Enligt vad revisorerna inhämtat äro lokalerna otillräckliga. Inom länsarkitektkontoret i Halmstad har i anledning härav utarbetats förslag till en omfattande tillbyggnad för en beräknad kostnad av omkring 700 000 kronor.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Landsstatshuset i Halmstad tillkom vid en tidpunkt, då det av flera skäl ansågs angeläget att begränsa de offentliga byggnadsföretagen för civilt ändamål. Vid sitt besök i landsstatshuset gjorde revisorerna vissa iakttagelser, för vilka ovan redogjorts. Revisorerna kommo till den bestämda uppfattningen, att lokalerna äro för knappt tillmätta. Då, såsom ovan nämnts, en tillbyggnad av landsstatshuset redan visat sig vara erforderlig, hava revisorerna velat fästa riksdagens uppmärksamhet på de gjorda iakttagelserna.

Till vad ovan anförts vilja revisorerna på grund av sina iakttagelser i övrigt beträffande den statliga byggnadsverksamheten anföra vissa synpunkter på de allmänna normer, som uppgjorts och framlagts av civila byggnadsutredningen, och vilka enligt Kungl. Maj:ts beslut den 25 februari 1944 skola i huvudsak lända till efterrättelse vid planläggning och utförande av statliga ämbetsbyggnader.

Enligt dessa normer, vilka i tillämpliga delar skola gälla jämväl vid ändring av förut uppförd sådan byggnad, skall noga iakttagas, att byggnaden icke gives större omfattning eller mera kostnadskrävande utförande än som med hänsyn till ändamålet kan anses strängt erforderligt. I normerna föreskrives vidare, att det till grund för planläggningen upprättade lokalprogrammet skall göras till föremål för noggrant överbäggande ur synpunkten av bestående organisation samt befattningshavarnas antal och fördelning. Därvid skola även eventuella prognoser för organisationens framtida utveckling underkastas en ingående prövning. Vid bedömandet av lokalbehovet skall iakttagas, att särskilda lokaler för personal med arbetsuppgifter av tillfällig karaktär icke beräknas. Även vid sådana institutioner, där hänsyn måste tagas till förekommande fluktuationer i personalbeståndet, skall enligt normerna anordnandet av reservrum i regel undvikas.

Förutom dessa generella bestämmelser innehålla normerna åtskilliga detaljansvisningar angående beräkning av framtida utvidgningar, kommunikationssystem, lokalernas dimensionering, byggnadsmaterial, uppvärmningssystem m. m.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 juni 1944 hade byggnadsstyrelsen — som icke beretts tillfälle att yttra sig över ifrågavarande allmänna normer — uttalat sina allvarliga farhågor för att ett tillämpande av normerna skulle komma att leda till överdrifter. Sparsamheten borde icke drivas så långt, att den äventyrade byggnadernas ändamålsenliga användande, eller att beträffande byggnadsmaterial och utformning berättigade krav på god byggnadskultur åsidosattes.

Beträffande reservutrymmen inneburo de allmänna normerna, att sådana utrymmen praktiskt taget icke finge medtagas vid planerandet av nybyggnader för statens räkning. Detta skulle enligt byggnadsstyrelsens mening bestämt strida mot gjord erfarenhet, enligt vilken det allmännas behov av lokaler varit i ständigt stigande och följaktligen tillgång till reservutrymmen i de statliga ämbetsbyggnaderna visat sig högst behöfligt och värdefullt. Den statliga förvaltningen torde alljämt komma att ställas inför nya personalkrävande uppgifter, och dess växande kunde sålunda icke anses avslutat. Nybyggnader borde därför enligt styrelsens mening icke få uppföras utan ett rimligt antal reservrum eller möjlighet att på annat sätt tillgodose ett ökat lokalbehov. Detta gällde icke endast egentliga ämbetsbyggnader utan även sådana byggnader, som vore avsedda för exempelvis post- eller telegrafverkens räkning. Den verksamhet dessa statliga verk bedreve ökade oavbrutet, och då de oftast uppförde sina byggnader i de centrala delarna av samhällena läte sig utvidgning eller tillbyggnad icke så lätt göras, sedan en gång byggnaden vore uppförd.

Revisorerna uppskatta till fullo värdet av de strävanden, som gjorts att i allmänhet befrämja sparsamhet i den offentliga byggnadsverksamheten. På grund av de erfarenheter revisorerna gjort i samband med besöket i den nya landsstatsbyggnaden i Halmstad samt de iakttagelser i övrigt, för vilka ovan redogjorts, hava revisorerna emellertid kommit till den uppfattningen, att normerna för den statliga byggnadsverksamheten i vissa avseenden synas vara ägnade att i tillämpningen medföra tillkomsten av mindre ändamålsenliga lokaler och därför leda till oekonomiska ändrings- och underhålls-åtgärder för framtiden.

Yttrande har avgivits av *byggnadsstyrelsen* (Del II, s. 138).

Av den lämnade redogörelsen framgår, att den nybyggnad för länsstyrelsen i Hallands län, för vilken 1942 och 1943 års riksdagar anvisat omkring 500 000 kronor, efter endast kort tid visat sig otillräcklig och att förslag numera utarbetats om uppförande av en tillbyggnad, enligt vad riksdagen inhämtat nu kostnadsberäknad till omkring 850 000 kronor. Revisorerna ha framhållit, att lokalerna inom nybyggnaden enligt deras uppfattning blivit från början för knappt tillräckliga.

Riksdagen är väl medveten om de svårigheter som under senare år förelegat att verkställa prognoser rörande det framtida lokalbehovet för de inom länen verksamma statliga institutionerna. Det vill emellertid synas som om för ifrågavarande byggnadsföretag ursprungligen uppgjorda planer vid framläggandet av det definitiva förslaget i avsevärd omfattning beskurits, och att denna begränsning av byggnadsprogrammet bland annat föranletts av de principer med avseende å nybyggnadsverksamheten för statliga institutioner, som 1940 års civila byggnadsutredning ansett vara att förorda. Det torde knappast kunna göras gällande, att nu planerad tillbyggnad av landsstatshuset i Halmstad skulle kunna ha undvikits, därest byggnadsplanerna från början utarbetats utan hänsynstagande till byggnadsutredningens synpunkter. Å andra sidan synes vad revisorerna i förevarande sammanhang anfört i fråga om de av byggnadsutredningen utarbetade normerna — vilka av Kungl. Maj:t den 25 februari 1944 fastställts att i huvudsak lända till efterrättelse vid planeringsarbeten avseende statliga ämbetsbyggnader, för vilkas uppförande medel avsåges skola upptagas eller upptagits å allmän beredskapsstat — vara av den allmänna betydelse, att vad i ärendet förekommit icke bör utan vidare förbigås.

Berörda normer syfta till att inskräpa vikten av att förekommande ny- eller ombyggnader icke givas större omfattning eller mera kostnadskrävande utförande än som med hänsyn till ändamålet kan anses strängt erforderligt. Häremot kan givetvis icke något vara att erinra. Det vill emellertid synas som om normernas tillämpning kommit att medföra, att vid uppgörande av byggnadsplaner hänsyn i princip icke ansetts böra tagas till behovet av reservutrymmen. Under senare år framkomna anspråk på utökade lokaler för t. ex. länsstyrelserna eller övriga inom länen verksamma institutioner giva enligt riksdagens mening knappast belägg för hållbarheten av denna princip. Riksdagen delar byggnadsstyrelsens uppfattning, att om- eller tillbyggnader

böra så planeras att ett ur olika synpunkter rimligt antal reservrum finnes att tillgå. För långt driven begränsning i detta hänseende synes endast komma att undan för undan aktualisera tillbyggnader. På längre sikt torde en dylik byggnadsverksamhet icke bliva för statsverket ekonomiskt fördelaktig. Riksdagen får emellertid erinra om att Kungl. Maj:t genom beslut 21 april och den 14 juli 1944 förklarar att vid normernas tillämpning reservutrymmen i viss omfattning må planeras.

De av civila byggnadsutredningen utarbetade normerna ha jämväl tagit sikte på förefintliga möjligheter att ernå besparingar med avseende på tjänstelokalernas storlek och utformning samt i fråga om byggnadsmateriel. I likhet med revisorerna vill riksdagen understryka betydelsen av att nödig sparsamhet iakttages beträffande den offentliga byggnadsverksamheten. Vad revisorerna anfört synes emellertid giva vid handen, att ett strikt tillämpande av normerna kan medföra mindre lyckliga konsekvenser.

Det sagda ger enligt riksdagens mening vid handen, att en tillämpning av ifrågavarande normer för den statliga byggnadsverksamheten ur olika synpunkter kan giva mindre tillfredsställande resultat. Utan att vilja under-skatta den sparsamhetssträvan, för vilken normerna äro ett uttryck, har riksdagen därför funnit angeläget, att normerna under hänsynstagande till vad ovan anförts underkastas förnyad prövning från Kungl. Maj:ts sida.

Riksdagen får anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga här avsedda normer för den statliga byggnadsverksamheten under förnyat övervägande.

10:o)

Kontrollen över medel, som av statliga myndigheter utbetalas till kommunala samfälligheter.

Under finansdepartementet, § 20, ha revisorerna påtalat vissa brister i avseende å kontrollen av medel, som genom statliga myndigheter utbetalas till kommunerna (Del I, s. 148—153).

Revisorerna ha till en början lämnat en översikt över förekommande utbetalningar genom statliga myndigheters försorg av medel till kommunala samfälligheter.

Huvudparten av de medel, vilka sålunda tillhandahållas kommunala organ, utbetalas av länsstyrelserna och statskontoret. Men även socialstyrelsen, arbetsmarknadskommissionen, medicinalstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, egnahemsnämnderna m. fl. utbetala årligen betydande belopp till kommunerna.

Nu gällande bestämmelser angående kontroll över till olika kommunala organ och myndigheter utbetalade medel återfinnas i kungörelse den 10 november 1933 (nr 613) angående sättet för vissa utbetalningar till kommuner m. fl. I nämnda kungörelse har föreskrivits att såsom villkor för utbetalande av bidrag av statsmedel till kommun, församling, fattigvårdssamhälle, skol-

distrikt, väghållningsdistrikt, polisdistrikt, landsting eller annan kommunal förvaltningsenhet skall gälla att postgirokonto öppnats för den kassa, som har att mottaga medlen. Vidare skall utbetalning av statsmyndighet eller utmätningsman till kommunal förvaltningsenhet, som för vederbörande kassa öppnat postgirokonto, verkställas genom girering till kassans postgirokonto eller, i vad rör statsmyndighet som ej själv har postgirokonto för medel, varom nu är fråga, genom insättning å kassans konto. I särskilt tillägg till sistnämnda kungörelse den 30 juni 1934 (nr 398) har föreskrivits, att kommunal förvaltningsenhet vid rekvisition hos statsmyndighet av bidrag av statsmedel skall uppgiva numret å det postgirokonto, som medlen skola tillgodoföras.

På grund av nämnda kontrollbestämmelser tillställer postgirokontoret vederbörande medelsförvaltande kommunala organ dels kontoutdrag för varje förändring kontot undergår, dels ock årligt besked rörande kontots ställning vid utgången av nästföregående år. Såsom bilagor till kontoutdraget fogas härvid kupongerna till de inbetalnings- eller girokort, på grund av vilka betalning skett. Dessa uppgifter tillställas däremot icke de kommunala revisorerna. Från postgirokontoret kunna dessa visserligen efter framställning erhålla sådana uppgifter. Men även om revisorerna infordra dylika uppgifter — vilket icke alltid är fallet — så äro desamma likväl icke fullt tillräckliga som underlag för revision, enär de endast lämna uppgift beträffande de förändringar kontot under året undergått men däremot självfallet icke upplysningar om arten av de medel som inbetalts.

Enligt vad revisorerna inhämtat förekommer emellertid, att statliga myndigheter utbetala medel till kommunala organ i annan ordning än över postgiro. Sålunda har utbetalning skett medelst postanvisning, telegramremissa samt check. Dessa utbetalningsvägar ha visserligen endast undantagsvis anlitats — framför allt i brådskande fall — men de innebära likväl enligt revisorernas mening en viss brist i det gällande kontrollsystemet. Därest systemet med utbetalning av statsmedel över postgiro skall utgöra underlaget för kontrollen, måste varje möjlighet till undantag från ett sådant utbetalningssätt förringa det därmed åsyftade kontrollvärdet.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Den ovan lämnade redogörelsen har visat, hurusom genom statliga myndigheter medel av skilda slag årligen tillställas kommunala samfälligheter. Huvudparten av dessa medel är avsedd att utgöra bidrag till kostnaderna för fullgörande av olika förvaltningsuppgifter, av vilka åtskilliga ålagts kommunerna av staten. Därjämte ställas till kommunernas förfogande medel, vilka kommunerna äro skyldiga att för statens räkning förvalta och disponera mot viss redovisningsskyldighet. En ytterligare grupp utgöra sådana medel, främst vissa skatter och offentliga avgifter, vilka för kommunernas räkning uppbäras och redovisas av staten.

De medel, vilka sålunda ställas till kommunala myndigheters förfogande, uppgå till högst betydande belopp. En överslagsberäkning ger vid handen, att för närvarande mellan 500 och 600 miljoner kronor årligen utbetalas till olika kommunala organ. Med hänsyn till den utveckling statsbidragssystemet nått och ytterligare kan förväntas få, torde denna siffra inom en nära

framtid komma att ytterligare stiga. Revisorerna vilja i detta sammanhang framhålla den betydelse ett genomförande av den föreslagna uppbördsreformen kan komma att få med avseende å det ekonomiska mellanhavandet mellan stat och kommun. Enligt förslaget skall nämligen uppbörden även av kommunalskatten verkställas i samband med kronouppbörden. Därest förslaget genomföres, kommer uppenbarligen statsverket att bliva redovisningsskyldigt gentemot kommunerna för högst avsevärda belopp. För det stora flertalet av landets kommuner skulle då praktiskt taget samtliga inkomster komma att levereras över statliga organ.

Det är uppenbarligen en angelägenhet av allmänt intresse, att möjligheter förefinnas till effektiv kontroll över att de medel, vilka genom statliga myndigheter tillställas kommunala organ, verkligen komma dessa till godo för avsedda ändamål. Ur kommunal synpunkt bör det vara av synnerlig vikt att icke blott det medelsförvaltande organet utan även revisorerna erhålla tillförlitliga uppgifter om storleken och arten av de medel, som utbetalats till vederbörande kommunala förvaltningsmyndighet.

Såsom ovan framhållits är det nuvarande kontrollsystemet behäftat med brister. Revisorerna ifrågasätta, huruvida icke det mest effektiva vore att föreskriva, att de olika utbetalande myndigheterna skulle tillställa de kommunala revisorerna ett sammandrag över de medel av skilda slag, vilka under viss tid utbetalats. Med hänsyn till att den kommunala redovisningen omfattar kalenderår torde sådana sammandrag lämpligen böra avlämnas efter varje års utgång samt avse det senast förflutna kalenderåret. Uppgifterna borde lämnas besked icke blott om beloppet av de utbetalade medlen utan även om de förhållanden i övrigt, som kunde vara av värde för den kommunala revisionen, såsom arten av de medel, som utbetalats, den tid utbetalningen hänför sig till, huruvida medlen utgöra förskott etc. Den nu föreslagna anordningen förutsätter tydligen, att hos den utbetalande myndigheten föres ett särskilt konto för utbetalningar till varje kommun.

Revisorerna äro väl medvetna om att det nu föreslagna systemet kan komma att medföra ökat arbete för de utbetalande statliga organen. Detta merarbete torde dock i avsevärd utsträckning kunna nedbringas, om den särskilda kontoföringen utföres i nära anslutning till den löpande bokföringen. Enligt vad revisorerna inhämtat torde redan nu ett kontosystem av antytt slag finnas upplagt hos vissa myndigheter. Med hänsyn till de uppenbara fördelarna för kommunerna av att erhålla sådana kontrolluppgifter, som här avses, torde för övrigt en viss kostnad härför vara väl motiverad.

Yttranden hava avgivits av *statskontoret, länsstyrelserna i Östergötlands, Malmöhus och Västernorrlands län, Svenska stadsförbundet samt Svenska landskommunernas förbund* (Del II, s. 138—146).

Statskontoret har härvid uttalat, att postgirot ur revisionssynpunkt fyllde högt ställda anspråk. Det av revisorerna föreslagna kontrollsystemet skulle medföra ett avsevärt ökat arbete för de utbetalande myndigheterna. För statskontoret, som bland annat utanordnade bidragen till folk- och skolbibliotek, skulle systemet medföra uppläggning av icke mindre än cirka 3 000 konton samt utskrivning och expediering av lika många kontrolluppgifter årligen. Detta arbete skulle ej medhinnas med nu tillgänglig personal. En eventuell utbyggnad av kontrollsystemet på sätt revisorerna föreslagit borde därför under alla förhållanden endast omfatta utbetalningar,

som verkställas utanför postgiro. Statskontoret anför härefter sammanfattningsvis följande.

Såsom av det sagda torde framgå anser statskontoret det nuvarande kontrollsystemet för utbetalningar till kommunerna till fredsställande beträffande postgiroutbetalningarna, varför ämbetsverket icke anser sig kunna biträda det av riksdagens revisorer framlagda förslaget. I fråga om undantagen från föreskrivet utbetalningssätt böra kommunernas revisorer däremot aviseras, såvida icke den utbetalande myndigheten anser kontrollen i samband med utbetalningen fullt betryggande. Gällande bestämmelser angående utbetalningar till kommuner torde därför böra omarbetas i överensstämmelse härmed och samtidigt kompletteras och sammanföras i en enda kungörelse. I kungörelsen torde böra föreskrivas, att i brådskande fall utbetalning genom postanstalt, i stället för genom postanvisning, skall ske telegrafiskt över postgirot. Det torde även kunna medgivas, att utbetalning medelst check må ske i sådana fall, myndigheten finner kontrollen betryggande. Enligt nu gällande bestämmelser skall kommunal förvaltningsenhet vid rekvisition av medel uppgiva *numret* på det postgirokonto, som medlen skola tillföras. Denna bestämmelse bör kompletteras med föreskrift om att jämväl kontots *benämning* enligt postgiroförteckningen skall angivas. Slutligen torde kungörelsens bestämmelser böra utsträckas att gälla icke blott kommunala samfälligheter utan även andra officiella organ såsom exempelvis hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelser och stiftsnämnder, vilka i stor utsträckning uppbära medel av statlig natur.

Övriga hörda myndigheter och sammanslutningar ha tillstyrkt, att kontrollsystemet omarbetas i enlighet med de av revisorerna angivna riktlinjerna.

Avsevärda, för olika ändamål avsedda belopp utbetalas redan nu från statliga myndigheter till de kommunala organen. Efter genomförandet av uppborndsreformen komma utbetalningarna att erhålla än större omfattning. Revisorerna ha framhållit betydelsen av att icke blott det kommunala medelsförvaltande organet utan även de kommunala revisorerna erhålla tillförlitliga uppgifter om storleken och arten av sålunda utbetalade belopp. Revisorerna ha funnit det nuvarande kontrollsystemet i vissa hänseenden bristfälligt och ha därför förordat vidtagande av åtgärder, ägnade att eliminera antydda brister.

I ärendet hörda myndigheter ha tillstyrkt vidtagande av åtgärder i det av revisorerna angivna syftet, statskontoret dock endast i begränsad omfattning. Svenska stadsförbundet och Svenska landskommunernas förbund ha anslutit sig till tanken på införandet av ett förbättrat kontrollsystem.

Riksdagen har funnit vad i ärendet förekommit bestyrka behovet av en översyn av gällande bestämmelser rörande kontrollen över utbetalningarna till de kommunala organen.

Riksdagen får därför anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i av revisorerna angivet syfte.

11:o)

Vissa befattningshavares anlitan­de för taxeringsuppdrag.

Under finansdepartementet, § 21, ha revisorerna till behandling upptagit spörsmålet om i vilken omfattning befattningshavare vid landskontoren böra anlitas för uppdrag såsom ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd (Del I, s. 153—156).

Revisorerna ha till en början erinrat, att riksdagens revisorer redan åren 1922, 1926, 1927, 1930 och 1932 påtalat, att landskontorens befattningshavare innehaft uppdrag i taxeringsnämnder såsom ordförande eller kronoombud. Revisorerna hade sålunda uttalat att det borde uppmärksammas att dylika uppdrag icke tilldelades länsstyrelserna underlydande tjänstemän i större omfattning än som av omständigheterna med nödvändighet påkallades.

I cirkulärskrivelse till länsstyrelserna den 14 januari 1938 anbefallde Kungl. Maj:t länsstyrelserna att vid utseende av ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd iakttaga, att befattningshavare vid länsstyrelse icke härtill förordnades i andra fall än då så kunde ske utan eftersättande av befattningshavare åvilande tjänsteåligganden och sådant förordnande för vinnande av bästa möjliga resultat av taxeringsarbetet prövades lämpligt.

Revisorerna erinra, att beskattningsorganisationssakkunniga i sitt betänkande (SOU 1942: 49) uttalat, att det vore givet att taxeringsintendenten ej skulle kunna innehava taxeringsuppdrag och att detsamma borde gälla taxeringsrevisorer och taxeringsassistenter. Övriga befattningshavare å taxeringsavdelningen borde däremot, om så funnes erforderligt, kunna tilldelas sådana uppdrag, varvid de sakkunniga dock erinrade om innehållet i ovan nämnda cirkulär.

I proposition (nr 345) till 1943 års riksdag uttalades, att landskamrerare och taxeringsintendent med hänsyn till sin ställning icke borde innehava uppdrag av förevarande slag. Hinder borde däremot icke möta att tilldela taxeringsrevisor eller taxeringsassistent sådana uppdrag. Dock borde 1938 års cirkulär alltjämt äga tillämpning. Riksdagen lämnade propositionen i här förevarande avseenden utan erinran.

Revisorerna ha framhållit, att de vid genomgång av länskungörelserna funnit, att taxeringsrevisorer, taxeringsassistenter och andra befattningshavare å landskontoren i viss omfattning alltjämt innehaft taxeringsuppdrag.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Det ligger i sakens natur, att det kan vara till gagn för landskontorens befattningshavare vid fullgörande av deras tjänsteåligganden att hava tillräcklig kännedom om skatte- och taxeringsförfattningarnas praktiska tillämpning och att sådan erfarenhet bäst vinnes under förordnande som ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd. Vidare kan det vara svårt att finna lämplig ordförande i en del distrikt. Å andra sidan böra lika självklart dessa befattningshavare ej tilldelas uppdrag av detta slag i sådan utsträckning, att deras arbete i tjänsten blir åsidosatt. I distrikt, där det ej bör möta större svårighet att utanför landskontoret finna person lämplig som ordfö-

rande i taxeringsnämnd, vilket kan förmodas i regel vara fallet i residensstäder och i närheten av dessa liggande distrikt, synas länsstyrelsens befattningshavare ej böra anlitas. De torde i stället böra hållas i reserv för förordnande i sådana distrikt, där svårigheten att finna lämplig ordförande är större.

I fråga om taxeringsrevisorerna och taxeringsassistenterna synes deras förordnande som ordförande i särskilt distrikt eller som konsulenter betänkligt. Detta medför nämligen, att de vid samma tidpunkt bliva sysselsatta med ett forcerat taxeringsarbete och en lika forcerad bokföringsgranskning, om de, såsom avsett är, skola kunna stå länets samtliga taxeringsnämnder till tjänst. Revisorerna dela visserligen den av departementschefen år 1943 uttalade uppfattningen, att något direkt hinder icke bör finnas att förordna dessa befattningshavare till ordförande i taxeringsnämnd, men väl att dylika förordnanden böra givas sparsamt och företrädesvis i sådana fall, då särskilda skäl kunna föranleda därtill. I annat fall torde inrättandet av de nya taxeringsavdelningarna å landskontoren icke komma att medföra den nytta, som avsetts.

Yttranden hava avgivits av *länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads och Västerbottens län* (Del II, s. 146—151). Länsstyrelserna hava därvid framhållit svårigheterna att utan anlitage av länsstyrelsernas tjänstemän erhålla kompetenta personer för uppdragens utförande.

Härjämte har *föreningen Sveriges taxeringsrevisor* inkommit med en den 21 januari 1946 dagtecknad skrift i ärendet.

Den av revisorerna företagna undersökningen ger vid handen, att landskontorens befattningshavare i tämligen stor utsträckning tagas i anspråk för uppdrag såsom ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd eller såsom taxeringskonsulenter. Riksdagen är väl medvetet om att vissa svårigheter kunna föreligga att utom kretsen av länsstyrelsernas befattningshavare erhålla för ifrågavarande uppdrag lämpliga personer. Såsom revisorerna framhållit vill det emellertid synas som om länsstyrelsernas tjänstemän anlitas jämväl i distrikt, där dylika svårigheter ej borde förefinnas, nämligen i residensstäderna och de i närheten av dessa liggande distrikten. Riksdagen delar revisorernas uppfattning, att länsstyrelsernas tjänstemän och särskilt då taxeringsrevisorerna och taxeringsassistenterna icke böra anlitas för här avsedda uppdrag i andra fall än då detta befinnes ofrånkomligt och kan ske utan intrång i vederbörande tjänstemans möjlighet att fullgöra sina tjänsteåligganden. Redan år 1938 anbefalldes Kungl. Maj:t i cirkulärskrivelse länsstyrelserna att vid utseende av ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd iaktta, att befattningshavare vid länsstyrelse icke härtill förordnades i andra fall än då så kunde ske utan eftersättande av befattningshavaren åvilande tjänsteåligganden och sådant förordnande för vinnande av bästa möjliga resultat av taxeringsarbetet prövades lämpligt. Det synes kunna ifrågasättas, huruvida gällande praxis vid meddelande av ifrågakommande uppdrag står i överensstämmelse med sålunda givna direktiv. Härtill kommer, att direktiven icke äro tillämpliga i fråga om uppdrag såsom taxeringskonsulenter. Riksdagen har funnit vad i ärendet förekommit giva vid handen angelägen-

heten av att Kungl. Maj:t ägnar ifrågavarande spörsmål förnyad uppmärksamhet.

12:o)

Utbetalningen av vissa anslag till undervisningsväsendet.

Under ecklesiastikdepartementet, § 25, ha revisorerna till behandling upptagit frågan om formerna för utbetalande av de anslag till undervisningsväsendet som hänföra sig till skolöverstyrelsens verksamhetsområde (Del I, s. 170—175).

De för innevarande budgetår till olika ändamål inom undervisningsväsendet beviljade anslagen uppgå till sammanlagt över 250 miljoner kronor. De största av dessa anslag avse avlöningar och omkostnader vid de högre allmänna läroverken, folk- och småskoleseminarierna och folkskolinspektionen samt statsbidrag till avlöningar åt lärare vid de kommunala läroverken och folkskoleväsendet. Vidare märkas i detta sammanhang anslag till ett stort antal anordningar i samband med folkundervisningen, såsom bidrag till inackordering av skolbarn, anordnande av skolskjutsar, anordnande av skolbarnsbespisning, uppförande av undervisningslokaler samt bidrag till tjänstebostäder för lärare.

Flertalet av nu nämnda anslag utbetalas av statskontoret och länsstyrelserna. Skolöverstyrelsens medelsförvaltning är däremot begränsad till ett fåtal mindre anslag, av vilka de största utgöras av överstyrelsens egna avlönings- och omkostnadsanslag. Under sistförflutna budgetår utbetalade skolöverstyrelsen sammanlagt omkring 2 miljoner kronor.

Frågan om en rationalisering av utbetalningsförfarandet på undervisningsväsendets område upptogs till behandling av 1936 års sakkunniga för utredning angående skolöverstyrelsens framtida organisation. I sitt den 13 juni 1938 avgivna betänkande förordade nämnda sakkunniga en centralisering till skolöverstyrelsen av utbetalandet och redovisningen av samtliga de anslag för undervisningsändamål, vilka dittills utbetalats och mot budgeten redovisats av statskontoret och länsstyrelserna. Enligt de sakkunniga borde för ändamålet en särskild kameral byrå inrättas hos skolöverstyrelsen.

I yttranden över kommitténs förslag tillstyrkte 16 länsstyrelser samt statskontoret den föreslagna centraliseringen. Även skolöverstyrelsen tillstyrkte det av de sakkunniga förordade förslaget. Överstyrelsen framhöll bland annat, att överlåtandet åt en särskild byrå av alla dessa synnerligen omfattande arbetsuppgifter uppenbarligen skulle komma att medföra en rätt betydande avlastning i framför allt statskontorets och länsstyrelsernas samt i viss mån även av riksräkenskapsverkets verksamhet.

Efter en närmare redogörelse för innehållet i nämnda remissyttranden ha *revisorerna* gjort följande allmänna uttalande.

Undervisningsväsendet i vårt land har undergått och undergår alltjämt en stark utveckling. Sålunda må nämnas, att de i riksstaten under åttonde huvudtiteln uppförda anslag, vilka avse ändamål, hänförande sig till skolöverstyrelsen såsom fackmyndighet, vuxit från cirka 25 miljoner kronor i riksstaten för år 1914 till cirka 167 miljoner kronor budgetåret 1937/38 samt över 250 miljoner kronor innevarande budgetår. En ytterligare stegring av utgifterna för undervisningsväsendet torde dessutom av olika anledningar vara att förvänta inom den närmaste tiden. Sålunda komma, bland annat, genomförandet av det sjunde skolåret samt den stigande nativiteten att medföra krav å ökad lärarpersonal. Även vissa föreslagna socialpedagogiska anordningar, såsom fri skolmateriel och utvidgad skolbarnsbespisning m. m., komma i den mån de genomföras att medföra ökade utgifter på detta område.

Under § 44 i sin berättelse framhöllo 1938 års revisorer angående utgifterna å vissa anslag till folkskoleväsendet bland annat de svårigheter, som förelåge att på ett fullt tillfredsställande sätt överblicka den närmare dispositionen av dessa avsevärda anslagsbelopp. På grund av att ett stort antal myndigheter ägde verkställa utbetalningar från ifrågavarande anslag, förekomme nämligen skiftande tillvägagångssätt beträffande såväl utbetalandet av medlen som redovisandet av de gjorda utbetalningarna.

Med hänsyn till den betydande storleken av de medel, vilka anvisas för nu ifrågavarande verksamhetsområde, framstår den nuvarande uppdelningen av medelsförvaltningen på ett stort antal myndigheter — i detta fall icke mindre än 27 — ur flera synpunkter såsom mindre lämplig. Så länge de kamerala uppgifterna förbliva splittrade på ett flertal myndigheter, måste otvivelaktigt betingelserna för enhetlighet vid tillämpningen av gällande avlönsförfattningar och kamerala utbetalnings- och redovisningsföreskrifter anses ogynnsamma. En svaghet i det nuvarande systemet är även, att möjlighet för revisionsmyndigheten att ingripa inträder alltför sent och först sedan de felaktiga utbetalningarna pågått under längre tid. Vidare må framhållas svårigheterna för skolöverstyrelsen, som såsom fackmyndighet har att ansvara för skolväsendet, att med den nuvarande ordningen kunna erhålla ingående upplysningar rörande de ekonomiska verkningarna av utfärdade bestämmelser av olika slag.

Revisorerna vilja även i detta sammanhang erinra om att de flesta centrala förvaltningsmyndigheter numera omhänderhava utbetalningen och redovisningen av de anslag, vilka avse ändamål hänförliga till det förvaltningsområde, vederbörande centrala myndighet företräder. Sålunda utbetalar fångvårdsstyrelsen anslagen till olika fångvårdsändamål, försvarets civilförvaltning det stora flertalet av de till de olika försvarsgrenarna anvisade anslagen, medicinalstyrelsen ombesörjer utbetalandet av det övervägande antalet anslag, vilka avse medicinalstaten samt hälso- och sjukvården, lantbruksstyrelsen i stort sett samtliga anslag, vilka beröra styrelsens verksamhetsområde etc. Enligt revisorernas mening måste det vara en avgjord fördel för den centrala myndigheten att själv ombesörja utbetalningen och redovisningen av anslag inom sitt verksamhetsområde, enär myndigheten därigenom erhåller möjlighet att på ett mera ingående sätt följa själva verksamheten. Skolöverstyrelsen, som för närvarande har att taga befattning med ett flertal frågor av ekonomisk art, såsom löneklassplaceringar för lärare, uppgörande och fastställande av förslag till stater, beslut angående fördelning av medel till underordnade myndigheter m. m., saknar med nuvarande organisation möjlighet att på ett tillfredsställande sätt övervaka att av överstyrelsen fattade beslut och lämnade direktiv verkligen bliva av de utbetalande myndigheterna beaktade. Ej heller kan skolöverstyrelsen vid sina anslagsäskanden stödja sig på något eget räkenskapsmaterial med uppgifter rörande den

närmare dispositionen av de olika undervisningsanslagen. Med nu gällande ordning saknar skolöverstyrelsen möjlighet att i erforderlig omfattning ingripa för att rätta till uppkomna felaktigheter eller eljest vidtagna åtgärder för att främja ett ändamålsenligt disponerande av de anvisade anslagsmedlen. Man får icke heller bortse från att en direkt befattning med medelsförvaltningen skulle vara ägnad att stärka skolöverstyrelsens kontakt med vederbörande förvaltningsområden och skänka överstyrelsen ökade möjligheter till kritisk granskning av anslagsäskanden och organisationsförslag berörande dessa.

En centralisering till skolöverstyrelsen av skolväsendets kamerala uppgifter skulle möjliggöra en önskvärd begränsning av länsstyrelsernas arbetsuppgifter. Detta framhölls även av flertalet länsstyrelser i yttranden över det år 1938 avgivna förslaget till omorganisation av skolöverstyrelsen. Sedan dessa yttranden avgåvos, hava emellertid nya omfattande arbetsuppgifter tilldelats länsstyrelserna, bland annat i samband med omläggningen av taxeringsorganisationen och folkbokföringen, och ytterligare arbetsuppgifter torde vara att förvänta med hänsyn till en blivande uppbördsreform. Erfarenheten har visat, att länsstyrelserna icke alltid kunnat ägna granskningen och utbetalningen av olika statsbidrag till undervisningsväsendet den omsorg som varit önskvärd. Sålunda må nämnas, att enligt vad revisorerna inhämtat av de vid granskningen av länsräkenskaper inom riksräkenskapsverket framställda revisionsanmärkningarna mer än tre fjärdedelar hänföra sig till utgifter för folkskoleväsendet.

Såsom skolöverstyrelsen framhållit skulle en omläggning av utbetalningsförfarandet medföra avsevärd lättnad även i de göromål, som åligga rektorerna, därigenom att dessa befriades från all befattning med uträkning och utbetalning av löner till den vid läroanstalterna anställda personalen, ett arbete som för närvarande i alltför hög grad inkräktar på deras huvuduppgift som pedagogiska ledare. Jämväl folkskolinspektörerna skulle genom förslaget beredas en välbehövlig lindring i det administrativa arbetet till fromma för den egentliga inspektionsverksamheten.

På grund av vad sålunda anförts anse revisorerna det vara ur flera synpunkter önskvärdt, att utbetalandet av de anslag till undervisningsväsendet, vilka hänföra sig till skolöverstyrelsens verksamhetsområde, sker genom skolöverstyrelsens försorg.

Yttranden ha avgivits av *riksräkenskapsverket* och *skolöverstyrelsen* (Del II, s. 153—158). Styrelsen har anslutit sig till revisorernas förslag om centralisering till en kameral byrå hos styrelsen av utbetalandet av de anslag till undervisningsväsendet, vilka hänföra sig till styrelsens verksamhetsområde. Förutsättning härför vore dock, framhåller styrelsen, att särskild för ändamålet lämplig personal ställdes till styrelsens förfogande.

I sitt år 1938 avgivna betänkande förordade 1936 års sakkunniga för utredning angående skolöverstyrelsens framtida organisation en centralisering till styrelsen av utbetalandet och redovisningen av de anslag för undervisningsändamål, vilka dittills utbetalats av statskontoret och länsstyrelserna. De sakkunnigas förslag tillstyrktes i princip av flertalet länsstyrelser, statskontoret och riksräkenskapsverket samt skolöverstyrelsen. Under erinran härom och under framhållande av den stora ökning anslagen till skolväsendet under senare år undergått ha nu revisorerna framhållit, att den alltjämt

förefintliga uppdelningen av medelsförvaltningen på ifrågavarande område på ett stort antal myndigheter — icke mindre än 27 — ur olika synpunkter måste betecknas såsom mindre lämplig. Vad revisorerna anført rörande olägenheterna med det rådande systemet har riksdagen funnit vara värt den största uppmärksamhet. Riksdagen vill i detta sammanhang särskilt framhålla den stora arbetsbörda med avseende å rent kameralt administrativa uppgifter, som nu åvilar rektorer och folkskolinspektörer till men för deras pedagogiska eller inspekterande verksamhet. Såväl skolöverstyrelsen som riksräkenskapsverket ha i sina yttranden i anledning av revisorernas uttalanden tillstyrkt den av revisorerna förordade centraliseringen av utbetalningen av här avsedda anslag. Riksdagen har funnit angeläget att denna fråga ägnas fortsatt uppmärksamhet och vill — då de förhållanden som lågo till grund för det år 1938 avgivna förslaget i ämnet i åtskilliga avseende torde hava ändrats — för sin del förorda, att möjligheterna till en rationalisering göras till föremål för förnyad undersökning.

Under åberopande av vad sålunda anförts får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville efter erforderlig utredning taga under övervägande åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

13:o)

Arbetsbalansen inom lantmäteriväsendet.

Under jordbruksdepartementet, § 29, ha revisorerna påtalat den föreliggande arbetsbalansen vid lantmäterikontoren och i lantmäteridistriktet (Del I, s. 185—188).

Revisorerna ha vid besök å vissa lantmäterikontor inhämtat, att arbetsmängden redan år 1934 såväl i lantmäteridistriktet som vid lantmäterikontoren uppnått en sådan storlek, att den icke kunde nöjaktigt medhinnas. Arbetsuppgifterna hade under de följande åren ökat.

Revisorerna ha i tablåer (s. 186—188) närmare belyst arbets- och personalförhållandena dels vid lantmäterikontoren och dels i lantmäteridistriktet efter år 1939. Av nämnda tablåer framginge, framhålla revisorerna, att antalet nytillkommande förrättningar och ärenden efter en tillfällig nedgång i början av kriget de senaste åren visat en kraftig stegring. Arbetsbalansen i lantmäteridistriktet utgjorde sålunda 16 200 förrättningar vid utgången av år 1944. Enligt vad revisorerna inhämtat har under år 1945 antalet ärenden både vid lantmäterikontor och i lantmäteridistrikt ytterligare ökat och balansen i samband därmed stigit. Härtill komme att s. k. samhällsmätningar tilltagit i en omfattning, som icke kunnat förutses.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, förefinnes inom lantmäteriväsendet en betydande arbetsbalans. Efter krigets slut har man sannolikt att räkna med en ökad lantmäteriverksamhet beroende på bland annat, att byggnadsverksamheten torde få en större omfattning. Därest balansen fort-

farande växer, kommer detta att medföra avsevärda olägenheter för sakägarna, bland annat vid ordnandet av fastighetskredit.

Orsaken till den nuvarande arbetsbalansen torde främst vara att hänföra till bristen på personal. Enligt revisorernas mening bör emellertid undersökas, om icke åtgärder i rationaliserande syfte jämväl skulle kunna bidra till att nedbringa balansen. Det torde sålunda kunna ifrågasättas, om icke det omständliga förfaringssättet vid avstyckningsförrättningarna kunde väsentligt förenklas. Vidare bör undersökas, huruvida icke sämjedelningar skulle kunna legaliseras utan fullständigt skiftesförfarande. Revisorerna anse det icke heller osannolikt att även andra åtgärder i rationaliseringssyfte skulle kunna vidtagas, exempelvis åtgärder för undvikande av dubbelarbete på lantmäterikontoren m. m.

Revisorerna äro givetvis medvetna om att vad här ovan berörts kommer att bli föremål för behandling i samband med den fortsatta handläggningen av fastighetsbildningssakkunnigas förslag samt vid den nu pågående utredningen angående lantmäteripersonalens organisation och avlöningsförhållanden. Med hänsyn emellertid till den betydande arbetsbalans, som redan nu föreligger och som med sannolikhet kommer att än ytterligare ökas, anse revisorerna det vara av synnerlig vikt, att de åtgärder, som befinnas lämpliga och kunna genomföras utan att föregripa resultatet av dessa utredningar, snarast möjligt vidtagas i syfte att avhjälpa här ovan påtalade missförhållanden.

Yttrande har avgivits av *lantmäteristyrelsen* (Del II, s. 165—168).

Av den av revisorerna lämnade redogörelsen framgår, att en betydande arbetsbalans föreligger inom lantmäteriväsendet. Revisorerna ha såsom orsak till arbetsbalansen i första hand angivit rådande personalbrist, men även ifrågasatt, bland annat, huruvida icke balansen delvis är att hänföra till det i vissa avseenden omständliga förfaringssättet vid avstycknings- och skiftesförrättningarna.

Enligt riksdagens mening är den föreliggande arbetsbalansen ägnad att ingiva allvarliga betänkligheter. Förfaringssättet vid avstyckningsförrättningar liksom spörsmålen om legalisering av sämjedelningar utan fullständigt skiftesförfarande lära, såsom lantmäteristyrelsen framhållit i sitt yttrande, bli föremål för prövning i samband med pågående lagstiftningsarbete på grundval av fastighetsbildningssakkunnigas förslag. Jämväl frågorna om lantmäteripersonalens organisation och avlöningsförhållanden äro, såsom revisorerna framhållit, föremål för utredning. Det framstår för riksdagen som angeläget, att ett ställningstagande till dessa spörsmål äger rum snarast möjligt. I likhet med revisorerna har emellertid riksdagen funnit sig böra förorda att en undersökning verkställes rörande möjligheterna att utan föregripande av ett slutligt ställningstagande till berörda spörsmål genomföra sådana mer provisoriska åtgärder, som kunna vara ägnade att nedbringa arbetsbalansen på förevarande område.

Riksdagen får anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i av revisorerna angivet syfte.

14:o)

Statskontrollen å krigsmaterieltillverkningen.

Under handelsdepartementet, § 30, ha revisorerna ifrågasatt krigsmaterielinspektionens bibehållande (Del I, s. 189—191).

Enligt den 20 juni 1935 (nr 395 och 396) utfärdade författningar må krigsmateriel icke tillverkas i riket utan Konungens tillstånd. Tillverkningen skall stå under kontroll av krigsmaterielinspektionen inom handelsdepartementet.

Utöver den egentliga statskontrollen över krigsmaterieltillverkningen regleras kontrollverksamheten dels av kungörelsen den 5 juni 1936 (nr 250) med bestämmelser angående verksamhet såsom agent för tillverkare av krigsmateriel m. m., dels ock av förordningen den 19 maj 1939 (nr 174) angående tillverkning, införsel och försäljning av gasskyddsmateriel.

Sedan besparingsberedningen ifrågasatt, huruvida den speciella kontroll, som krigsmaterielinspektionen utövade, i dåvarande läge borde bibehållas, förordnades i propositionen nr 136 till 1942 års riksdag angående anslag till utövande av statskontroll å krigsmaterieltillverkningen, att inspektionen tills vidare bibehölles.

Revisorerna, som framlagt en tablå över krigsmaterielinspektionens verksamhet under åren 1935—1945, ha gjort följande allmänna uttalande.

Av förestående redogörelse framgår, att krigsmaterielinspektionens verksamhet under de senaste åren varit av ytterst ringa omfattning. Detta beror i första hand på krigsförhållandena, under vilka den svenska exporten nedgått till ett minimum. Ehuru det kan förväntas, att antalet av krigsmaterielinspektionen handlagda ärenden efter fredsslutet ånyo kommer att växa, bör enligt revisorernas mening undersökas, huruvida den arbetsbörda, som kan komma att åvila inspektionen, verkligen kräver en särskild institution eller om icke dessa arbetsuppgifter i stället kunna överflyttas till annat lämpligt organ.

Yttranden ha avgivits av *krigsmaterielinspektionen*, *krigsmaterielverket* och *kommerskollegium* (Del II, s. 168—172).

Riksdagen delar revisorernas uppfattning att en undersökning bör komma till stånd rörande den lämpligaste formen för utövandet av den kontroll med avseende å krigsmaterieltillverkningen, som nu ombesörjes av krigsmaterielinspektionen. Riksdagen får därför anhålla, att Kungl. Maj:t ville verkställa utredning av frågan om formerna för utövandet av statskontrollen å krigsmaterieltillverkningen.

15:o)

Iakttagelser beträffande kaninavelslånefonden med flera fonder. Redogörelse för jordförmedlingsfonden med flera fonder. Vissa iakttagelser beträffande allmänna och norrländska nyodlingsfonderna. Rederilånefonden. Statlig långivning för industriell verksamhet. Iakttagelse beträffande vissa kristidsfonder m. m. Iakttagelser beträffande statens utlåningsverksamhet och fondförvaltning m. m.

Under statens fondförvaltning, §§ 33—39, ha revisorerna redogjort för sina gjorda iakttagelser beträffande vissa statliga fonder.

Iakttagelser beträffande kaninavelslånefonden med flera fonder (Del I, s. 200—203).

Under denna punkt ha revisorerna redogjort för i vilken utsträckning *kaninavelslånefonden*, *fjäderfållånefonden* och *kalkbrukslånefonden* under senare år anlåtats. Revisorerna ha funnit av de inhämtade uppgifterna framgå, att utlåning från nämnda fonder antingen förekommit i mycket ringa utsträckning eller ock under de senaste åren avsevärt nedgått. Med anledning därav ha revisorerna ansett böra undersökas, huruvida ifrågavarande fonder ha någon uppgift att fylla, som motivera deras bibehållande.

Yttrande har avgivits av *lantbruksstyrelsen* (Del II, s. 176), som för sin del intet haft att erinra mot ifrågavarande fonders avveckling.

Redogörelse för jordförmedlingsfonden med flera fonder (Del I, s. 203—208).

Under denna punkt ha revisorerna till en början redogjort för omfattningen av den låneverksamhet, som bedrivits med anlåtande av *jordförmedlingsfonden* och *Norrbottens nybyggnadslånefond*. Framlagda sifferuppgifter utvisa, att, åtminstone under de sju senast förflutna budgetåren, lån i mycket ringa utsträckning utlämnats från omnämnda fonder. Beträffande den sistnämnda av de båda fonderna ha revisorerna erinrat om en annan form för ekonomisk hjälp åt ifrågavarande nybyggesinnehavare, nämligen de *förbättringsbidrag samt nybyggnads- och förbättringslån för bostadsbyggnadsföretag på landsbygden*, varom bestämmelser meddelats i kungörelsen den 22 juni 1939, nr 464. Vidare erinras om den möjlighet att förvärva nya egnahem, som tillskapats genom den statliga egnahemsverksamheten.

Härefter ha revisorerna redogjort för i vilken utsträckning statsbidrag under budgetåren 1933/34—1944/45 utbetalats till *väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo*. De här framlagda sifferuppgifterna utvisa en tämligen omfattande bidragsverksamhet, som under de fyra sistförflutna budgetåren tilltagit.

Slutligen ha revisorerna lämnat en översikt över den år 1941 inrättade *skogsvägslånefonden* och dess anlåtande.

Revisorerna ha icke gjort något särskilt uttalande under denna punkt.

Yttrande har avgivits av *egnahemsstyrelsen* (Del II, s. 177 och 178).

Vissa iakttagelser beträffande allmänna och norrländska nyodlingsfonderna (Del I, s. 208—211).

I syfte att befordra uppodling av till åker lämplig mark inrättades från år 1906 den norrländska nyodlingsfonden samt från 1914 allmänna nyodlingsfonden, den senare avsedd för södra och mellersta Sverige.

Gällande villkor för lån från allmänna nyodlingsfonden äro intagna i kungörelsen den 21 augusti 1925 (nr 396) med däri vidtagna ändringar (nr 300/1930 och 637/1937).

Fondens ändamål är sedan år 1925 tvåfaldigt, nämligen dels att befrämja uppodling av jord (genom nyodlingslån) och dels att befordra en rationell beteskultur å icke odlad jord (genom betesförbättringslån), allt beträffande andra delar av landet än Norrland och Dalarna.

Gällande villkor för lån från norrländska nyodlingsfonden återfinnas i kungörelsen den 11 juni 1926 (nr 204) med däri vidtagna ändringar (nr 301/1930 och 638/1937). Fonden avser nyodlingsföretag och betesförbättringar inom Norrland och Dalarna.

Genom beslut av 1927 års riksdag har för befrämjande av nyodling och betesförbättring å vissa mindre jordbruk tillkommit en annan form för statens medverkan nämligen direkta statsbidrag utan återbetalningsskyldighet. Bestämmelser härom utfärdades i kungörelsen den 20 maj 1927 (nr 206) angående statsbidrag till nyodling och betesförbättring å ofullständiga jordbruk, vilken trädde i kraft den 1 januari 1928. Denna kungörelse har sedermera ersatts av kungörelsen den 12 oktober 1934 (nr 498) angående statsbidrag till jordförbättring å ofullständiga jordbruk och denna i sin tur av kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 466) angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. (ändr. nr 398/1945), vilken fortfarande är gällande. Statsbidraget avser bland annat åtgärder för uppodling till åker av därför lämplig odlingsbar jord (nyodlingsbidrag) och för befordrande av rationell beteskultur (betesförbättringsbidrag).

Omfattningen av de för nyodling och betesförbättring kalenderåren 1927—1944 utlämnade lån och bidrag ha revisorererna belyst i en sammanställning (Del I, s. 210—213).

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Den gjorda utredningen visar, att tillkomsten av statsbidrag till nyodling och betesförbättring medfört en så kraftig minskning av behovet av lån för samma ändamål, att lånerörelsen numera praktiskt taget har upphört. Sålunda har, vad nyodlingslånen angår, under de sista fem kalenderåren lån från allmänna nyodlingsfonden utlämnats endast under två år samt från norrländska nyodlingsfonden under tre år, och de utlämnade lånen hava uppgått till helt obetydliga belopp. Beträffande betesförbättringslånen ha under samma femårsperiod från allmänna nyodlingsfonden utlämnats lån under fyra år — till obetydliga belopp — medan från norrländska nyodlingsfonden intet lån utlämnats.

Vid nu angivna förhållanden synes det revisorererna böra tagas under övervägande, huruvida skäl föreligga att längre bibehålla ifrågavarande fonder.

Yttrande har avgivits av *lantbruksstyrelsen* (Del II, s. 178 och 179), som funnit ifrågavarande fonder utan större olägenheter kunna avvecklas, där-

est tillräckliga anslag komme att stå till förfogande för utlämnande av statsbidrag till nyodlings- och betesförbättringsföretag. Frågan om dessa fonders avveckling borde tagas i övervägande i samband med en allmän översyn av de statliga utlåningsfonderna.

Rederilånefonden (Del I, s. 211—221).

Efter en närmare redogörelse för utvecklingen av den statliga kreditgivningen för rederinäringen ha *revisorerna* gjort följande allmänna uttalande.

Genom inrättande år 1903 av rederilånefonden vidtogas från statsmakernas sida de första mera betydelsefulla åtgärderna i syfte att skapa nödigt kreditunderlag till stödjande och utvecklande av den svenska sjöfartsnäringen. Vid fondens tillkomst uttalades, att den huvudsakligen vore avsedd att uppmuntra skeppsfarten på utrikes orter och särskilt i avlägsna farvatten, men att även rederiföretag för inrikes sjöfart undantagsvis finge understödjas med lån ur fonden. Något hinder mot beviljande av lån till förvärvande av gammalt tonnage fanns icke heller. Under en följd av år kom därför rederilånefonden att utgöra den viktigaste statliga kreditförmedlaren för den svenska rederinäringen. Sedermera hava, såvitt angår låneformer under statens medverkan, ytterligare åtgärder vidtagits speciellt för rederinäringens kapitalförsörjning. År 1929 inrättades sålunda under statlig garanti Svenska skeppshypotekskassan. Dessutom hava tvenne utlåningsfonder tillskapats, nämligen sekundärlånefonden för rederinäringen den 1 juli 1936 och lånefonden för den mindre skeppsfarten den 1 juli 1939. Ovan har redogjorts för, hurusom redan i samband med inrättandet av skeppshypotekskassan farhågor uttalades för att en viss konkurrens mellan denna och rederilånefonden skulle uppstå. Detta problem löstes sedermera genom införandet i rederilånefonden av en bestämmelse om att lån icke fingo utlämnas från rederilånefonden för ändamål, som lågo inom ramen för kassans verksamhet och lämpligen borde tillgodoses genom lån från kassan. Genom tillkomsten av de båda övriga utlåningsfonderna, varigenom sekundärkrediten och den mindre sjöfarten speciellt tillgodosågos, kom rederilånefondens verksamhetsområde att än ytterligare beskäras.

Tillkomsten av nu nämnda nya kreditmöjligheter för rederinäringen jämte de större möjligheterna att få kredit på den privata lånemarknaden hava medverkat till att rederilånefondens betydelse såsom kreditförmedlare alltmer avtagit. Sålunda framgår av den av revisorerna verkställda utredningen, att sedan år 1937 intet nytt lån utlämnats från fonden samt att det sista utestående lånet inlöstes under budgetåret 1940/41. För närvarande står sålunda fondens hela kapitalbehållning — omkring 7 miljoner kronor — disponibel för ny långivning. Erinras må även, att på grund av beslut av riksdagen överföring av disponibla medel från fonden för tillgodosende av andra ändamål i olika sammanhang vidtagits. Sålunda överfördes i samband med inrättandet av sekundärlånefonden för rederinäringen och lånefonden för den mindre skeppsfarten 5,5 miljoner kronor till dessa. Vidare togas under budgetåret 1939/40 av fondens tillgångar icke mindre än 8 miljoner kronor i anspråk för statsregleringen. I samband med tillkomsten år 1940 av en statlig utlåningsfond för anskaffande av gasgeneratorer för vissa fartyg överfördes till denna fond ett belopp av 1 500 000 kronor.

Såsom revisorerna ovan visat, har rederilånefonden av olika anledningar icke kommit att tagas i anspråk för de ändamål, för vilka den ursprungligen inrättats. Det kan därför ifrågasättas, om fonden numera har någon uppgift att fylla. Vidare måste det anses mindre lyckligt, att med varandra kon-

kurrerande statliga kreditförmedlare finnas vid sidan av varandra. Enligt revisorernas mening bör fördenskull undersökas, om icke rederilånefonden helt bör avvecklas, i samband varmed även synes böra utrönas, i vad mån en förenkling av kreditorganisationen på förevarande område låter sig göra.

Yttranden hava avgivits av *statskontoret* och *kommerskollegium* (Del II, s. 179—186).

Statskontoret har ej funnit något vara att erinra mot en avveckling av rederilånefonden. Kommerskollegium däremot har, efter hörande av Sveriges redareförening, Sveriges segelfartygsförening och styrelsen för Svenska skeppshypotekskassan, icke funnit tillrådligt att indraga rederilånefonden. För att fonden vid uppkommande behov måtte kunna fylla sitt ändamål borde snarare övervägas, huruvida icke dess kapitaltillgång borde ökas.

Statlig långivning för industriell verksamhet (Del I, s. 221—228).

Efter att ha lämnat en översikt över utvecklingen av den statliga låneverksamheten på industriens och hantverkets område ha *revisorerna* gjort följande allmänna uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår hava av staten eller med statens medverkan skapats flera lånemöjligheter för utövare av industriell verksamhet. För närvarande finnas sålunda för detta ändamål fyra lånefonder jämte ett av staten bildat och kontrollerat kreditinstitut. Från dessa hava lån utgått för finansiering av såväl industri — i första hand den mindre eller medelstora industrien — som hantverk. Vidare hava å driftbudgeten anvisats medel för hithörande ändamål, i det att från reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering medel till betydande belopp utgått till företagarföreningarna för möjliggörande av kreditgivning från dessa föreningars sida.

Förhållandena kunna emellertid enligt revisorernas uppfattning knappast motivera, att ett flertal statliga låneformer för likartade ändamål på detta sätt finnas vid sidan av varandra. Sålunda beviljar Kungl. Maj:t lån ur manufakturförlags- och industrilånefonderna, medan kommerskollegiet beviljar lån ur statens hantverkslånefond och riksbankens avdelningskontor ur fonden för hantverks- och småindustrikredit. De för företagarföreningarnas låneverksamhet avsedda medlen fördelas av Kungl. Maj:t på respektive föreningar. Härtill kommer AB Industrikredits verksamhet. För staten måste denna splittring av låneverksamheten på ett flertal myndigheter i fråga om såväl prövningen av låneärendena som medlens förvaltning innebära ett icke oväsentligt merarbete, varjämte den nödiga överblicken av låneverksamheten försvåras. Att lånen beviljas av olika låneorgan kan föranleda oenhetlig praxis, som i sin ordning kan tänkas medföra icke önskvärda förskjutningar i användningen av de skilda låneformerna.

Ur flera synpunkter framstår sålunda en förenkling av låneorganisationen på detta område såsom önskvärd. Det bör därför övervägas, huruvida icke statens låneverksamhet på industriens och hantverkets område bör organiseras mera enhetligt.

Yttranden hava avgivits av *statskontoret*, *kommerskollegium*, *riksbanksfullmäktige* och *småföretagsutredningen* (Del II, s. 186—191).

Iakttagelser beträffande vissa kristidsfonder m. m. (Del I, s. 228—232).

Enligt beslut av 1934 års riksdag inrättades en lånefond, benämnd *vedeldningslånefonden*, som skulle förvaltas av statskontoret och varifrån lån finge, i mån av tillgång, utlämnas till landsting, kommuner och enskilda för främjande av utbyte av kokspannor mot vedpannor eller inmontering av förugnar vid förefintliga värmeanläggningar ävensom för installering av vedpannor i stället för kokspannor vid nya värmeanläggningar. Från och med budgetåret 1938/39 redovisas de för nu ifrågakommande ändamål avsedda medlen under fonden för låneunderstöd under benämningen »Lån till anordnande av värmeanläggningar för vedeldning».

Genom beslut av 1940 års urtima riksdag anvisades under fonden för låneunderstöd ett reservationsanslag av 750 000 kronor för »lån till främjande av användningen av inhemskt motorbränsle m. m.». För samma ändamål anvisade 1941 års riksdag såsom kapitalinvestering i fonden ett reservationsanslag av 500 000 kronor. 1945 års riksdag medgav, att det för budgetåret 1941/42 anvisade anslaget må disponeras även under nu löpande budgetår.

Till åtgärder för ökad användning av inhemskt motorbränsle m. m. ha dessutom vid olika tillfällen, senast å riksstaten för budgetåret 1943/44, under elfte huvudtiteln anvisats reservationsanslag, avseende bland annat statsbidrag till kolugnsanläggningar, för kolningskurser, för vissa undersökningar rörande ersättningsbränslen samt för bekostande av konstruktiva och experimentella arbeten i fråga om kolugnar och utvinning av biprodukter från dessa.

1940 års urtima riksdag beslöt vidare inrättande av en *statens lånefond för anskaffande av gasgeneratorer för vissa fartyg* ävensom en statlig utlåningsfond, benämnd *lånefonden för inköp av gasgeneratorer för fiskebåtar*. I anslutning till inrättandet av sistnämnda lånefond anvisades ett reservationsanslag å 1 150 000 kronor till bidrag till anskaffande av gasgeneratorer för fiskebåtar m. m.

Efter en redogörelse för nu nämnda låne- och bidragsverksamhet ha revisorerna uttalat, att omförmälda fonder, vilka inrättats i samband med vissa krisförhållanden, icke tagits i anspråk i den utsträckning, som förutsetts. Med hänsyn härtill borde utredas, huruvida icke dessa fonder kunde avvecklas.

Yttranden hava avgivits av *byggnadsstyrelsen*, *lantbruksstyrelsen*, *kommerskollegium* och *statens bränslekommission* (Del II, s. 191—195).

Sammanfattningsvis ha *revisorerna* beträffande sina iakttagelser med avseende å i det föregående berörda statliga utlåningsfonder och i samband därmed stående statlig utlåningsverksamhet anfört följande.

De åtgärder, vilka av statsmakterna tid efter annan företagits i syfte att genom beredande av nödigt kreditunderlag befrämja näringslivet m. m., hava i allmänhet tagit sig uttryck i att särskilda lånefonder bildats. De statliga utlåningsfonderna utgöra för närvarande icke mindre än 59. Även under fonden för låneunderstöd redovisas medel, vilka anvisats för olika här av-

sedda ändamål. Statlig långivning av samma art förekommer även från vissa s. k. diversemedelsfonder. Vidare förekommer långivning från anslag å driftbudgeten. Slutligen bör i detta sammanhang erinras om att genom statlig medverkan i form av aktieteckning eller på annat sätt tillskapats ett antal speciella kreditinstitut.

Mot den sålunda konstaterade splittringen i avseende på medelsanvisningen svarar i många fall en motsvarande oenhetlighet i avseende på förvaltningen av de olika fonderna m. m. och beviljandet av lån. Fonder för närbesläktade ändamål förvaltas sålunda i många fall av skilda myndigheter, liksom ifrågakommande lån beviljas av olika statliga organ.

För staten måste denna splittring av låneverksamheten på ett flertal myndigheter i fråga om såväl prövningen av låneärendena som medlens förvaltning innebära ett icke oväsentligt merarbete, varjämte den nödiga överblicken av låneverksamheten försvåras. Att lånen beviljas av olika låneorgan kan föranleda oenhetlig praxis, som i sin ordning kan tänkas medföra icke önskvärda förskjutningar i användningen av de skilda låneformerna.

Mellan olika låneformer föreligger understundom även så obetydliga eller svåröverskådliga nyanser i avseende på det ändamål, som må befrämjas, liksom i avseende på lånevillkoren, att överblicken över tillgängliga kreditmöjligheter i avsevärd grad måste försvåras för de lånesökande.

Revisorerna hava konstaterat, att vissa lånefonder av olika anledningar endast i ringa utsträckning tagits i anspråk för avsett ändamål. En liknande iakttagelse gjordes även av 1944 års revisorer. Till en del synes detta sammanhånga med att under tillfälligt rådande konjunkturer fonder skapats, som sedan ändrade förhållanden inträtt icke längre haft någon uppgift att fylla. En annan orsak torde vara att lånefonder inrättats för tillgodoseende av i stort sett samma ändamål som redan befintliga fonder. Genom att nyinrättade fonder bättre anpassats till de aktuella lånebehoven hava de äldre fondernas betydelse i motsvarande mån minskat. Revisorerna hava vidare uppmärksammat, att utlåningen från vissa fonder i stort sett upphört, sedan för samma ändamål anvisats medel även å driftbudgeten i form av statsbidrag. De gällande lånevillkoren — framför allt den tillämpade räntesatsen — hava vidare bidragit till den nu antydda utvecklingen. Genom att lån å den allmänna marknaden för närvarande kunnat erhållas på fördelaktigare villkor hava nämligen i många fall de statliga lånen icke blivit så begärliga.

I detta sammanhang vilja revisorerna även framhålla det mindre lämpliga ur såväl redovisningssynpunkt som eljest i att utlåningsrörelse för här avsedda ändamål bedrivs från vissa s. k. diversemedelsfonder. För tillgodoseende av dessa lånebehov böra i stället inrättas särskilda utlåningsfonder. Liknande synpunkter göra sig gällande beträffande den långivning, som för närvarande sker från vissa riksstatsanslag.

De iakttagelser, för vilka ovan i stora drag redogjorts, hava givit revisorerna det intrycket, att en allmän översyn snarast borde komma till stånd av den statliga kreditgivning, varom här är fråga. Härvid torde särskilt böra undersökas möjligheterna till samordning och rationalisering av den statliga kreditgivningen, så att — därest icke särskilda skäl föranleda annan ordning — för ett och samma ändamål inrättas allenast en fond.

Revisorerna hava ansett sig icke heller kunna förbigå frågan, huruvida icke den kreditgivning, som för närvarande sker genom statliga lånefonder eller andra motsvarande anordningar, i stället skulle kunna ordnas genom de vanliga kreditinstituten med statlig medverkan i lämplig form. I detta sammanhang har framkommit förslag, att staten skulle kunna lämna borgen på utlämnade lån. Revisorerna anse sig icke kunna taga ställning till

lämpligheten av en sådan anordning, vars förverkligande måste föregås av en grundlig prövning. Det synes emellertid sannolikt, att den statliga stödverksamheten genom en sådan anordning skulle på visst sätt bliva mera effektiv. Allmänheten torde äga en mycket ofullständig kännedom om förefintliga statliga lånemöjligheter. Såsom tidigare berörts försvårar vidare den rådande splittringen på olika fonder m. m. översikten över de olika till buds stående hjälpmöjligheterna. För de lånesökande vore det givetvis ur praktisk synpunkt enklare att kunna vända sig till de lokala kreditinstitut, vilka de vanligen anlita, än att ansöka om lån hos central statlig myndighet.

På grundval av gjorda iakttagelser beträffande ett flertal statliga utlåningsfonder ha revisorerna ansett sig kunna konstatera behovet av en översyn över den statliga utlåningsverksamheten i — bortsett från vissa spörsmål av budgetteknisk natur — huvudsakligen två hänseenden. Sålunda ha revisorerna ansett en omprövning rörande nödvändigheten att bibehålla vissa lånefonder erforderlig. Vidare har påtalats rådande splittring med avseende å medelsanvisning och fondförvaltning samt därmed sammanhängande oenlighet i fråga om beviljandet av lån.

Vad först angår frågan huruvida icke vissa lånefonder numera skulle kunna avvecklas synes av revisorerna verkställd utredning giva vid handen, att förutsättningar för en avveckling föreligga beträffande åtskilliga av de av revisorerna omnämnda fonderna. Vederbörande i ärendet hörda myndigheter ha också vitsordat, att en dylik avveckling synes möjlig i fråga om t. ex. statens kaninavelslånefond, statens fjäderfållånefond, statens kalkbrukslånefond, allmänna och norrländska nyodlingsfonderna samt lånefonden för anskaffande av gengasgeneratorer. Beträffande vissa andra av revisorerna berörda lånefonder åter har från myndigheternas sida en viss tveksamhet rörande lämpligheten av en avveckling försports.

Revisorernas redogörelser avse allenast ett fåtal av de till icke mindre än 59 uppgående statliga lånefonderna. Det synes icke otänkbart, att efter närmare undersökning förutsättningar visa sig föreligga att avveckla jämväl vissa andra fonder av här avsedd karaktär.

Även om en omprövning av behovet av nu anordnad utlåningsverksamhet skulle leda till avveckling av en del utlåningsfonder, torde den av revisorerna ifrågasatta undersökningen rörande möjligheterna till samordning och rationalisering av den statliga utlåningsverksamheten vara motiverad. I fråga om utlåningsverksamheten på hantverkets och småindustriens område har en särskild utredning — den s. k. småföretagsutredningen — enligt givna direktiv att överväga en sammanslagning av de för småföretagen avsedda lånefonderna. Av bankofullmäktiges i ämnet avgivna yttrande framgår vidare, att frågan om statens utlåningsfonder i sin helhet lärer vara föremål för uppmärksamhet från 1945 års bankkommittés sida. Ehuru sålunda den av revisorerna såsom önskvärd ansedda översynen åtminstone i viss utsträckning synes vara i gång har riksdagen i förevarande sammanhang icke velat underlåta att understryka revisorernas uttalande om önskvärdheten av att söka

åstadkomma större enhetlighet och längre gående rationalisering av den statliga kreditgivning, varom här är fråga.

Åberopande det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allmän översyn av statens här ifrågavarande utlåningsverksamhet och fondförvaltning.

Stockholm den 11 juni 1946.

Med undersåtlig vördnad.
